

GÂNDIREA

ANUL XXI Nr. 4

APRILIE 1942

S U M A R U L:

RĂZBOIUL ROMÂNIEI

PETRU P. IONESCU: Războiul României	169 ✓
ION PILLAT: Implinire	177
VINTILĂ HORIA: Poesii	178
VICTOR PAPILIAN: Sinaxar	181
I. GR. PERIȚEANU: Poesii	184
GEORGE DUMITRESCU: Papagalul	185
OLGA CABA: Marea socoteală	187
PAN M. VIZIRESCU: Spioana	189
PETRE PAULESCU: Trec anii	197
C. MIU-LERCA: Poesii	198
OCTAV SARGEȚIU: Poem de dragoste	200
IOAN COMAN: Athenagora Athenianul despre învierea morților	201

IDEI, OAMENI, FAPTE

MARIANA IONESCU: Misterul libertății și originea răului la N. Berdiaeff	209
PETRU P. IONESCU: Religie și Spirit	212

CRONICA LITERARĂ

NICOLAE ROȘU: Al. Busuioceanu: <u>Ethos</u> ; Ionel Teo- doreanu: Intoarcerea în timp; Ion Șugariu: Pa- radisul peregrinar	214
--	-----

CRONICA DRAMATICĂ

DRAGOȘ PROTOPOPESCU: Ion Marin Sadoveanu: Istoria Dramei și a Teatrului	218
--	-----

CRONICA MĂRUNTĂ

P. P. I.: Destinul poeziei; „Eroii“ d-lui Ionel Teo- doreanu; Expoziția d-lui A. Vulpe	220
D. P.: Povestea lui Eminescu	222
EM. V.: Martorii Patimilor; Scrisori de război	223

E X E M P L A R U L 40 L E I

După o gravură din secolul al XVI-lea a lui
Lucas van Leiden.

când

o

femeie comandă

— fie în viață — fie la un local de petrecere, fiți
atenți ca dorințele ce le exprimă să corespundă fe-
minității sale. Astfel, în ce privește șampania, bu-
curați-vă dacă ea va cere Mott 1914. Pentru că a-
ceastă băutură va întruni sufragiile tuturor come-
senilor, atât a băutorilor amatori de „viguros“, cât
— în deosebi — a sexului frumos care apreciază
nuanțele delicate.

MOTT 1914

DEMI-SEC

NECTAR MOTT
MOTT ONEL
MOTT MONOPOL

MOTT MUSCATEL
MOTT ROSÉ
MOTT EXTRA-DRY

GÂNDIREA

RĂZBOIUL ROMÂNIEI

DE

PETRU P. IONESCU

Suntem în plin război. Incleștată e lumea într'o luptă cum alta nu s'a mai văzut în tot lungul istoriei. Desfășurare de forță și de vitejie de legendă, drumul pe care mergem noi azi, alături de marii noștri aliați, este drumul ce va duce inexorabil la victorie. Pentru că victoria de mâine este, pentru noi, o certitudine. O certitudine ce nu izvorăște din vagi intuiții, din iluminări extatice, din viziuni mistice sau din elanuri lirice, ci din contemplarea adâncă și îndelungă a realităților.

Dar țărnul dela care încercăm să ne desprindem pentru a vâsli în largul faptelor de azi, poartă pe buze o întrebare cu privire la modul cum se explică, cum trebuie să se explice acest uriaș război și sensul participării noastre la lupta împotriva bolșevismului. Noi avem certitudinea victoriei de mâine. Vom vedea mai departe ce justifică și cum se justifică, pentru noi, această certitudine. În aceiași măsură însă am avut și certitudinea venirii inevitabile a acestui război. Poate că această ultimă certitudine nu ar putea fi generalizată. Pentru mulți dintre noi, lupta noastră de azi nu înseamnă un fapt ce își are rădăcini înfipte în adâncuri ci este, cel mult, un fenomen politic căruia i se pot atribui anumite cauze mai mult sau mai puțin ușor de descifrat. O asemenea atitudine de cuminte prevedere nu are de ce să ne surprindă. Migala pricinilor din străfunduri de istorie nu e o treabă ce se înfăptue curent. Nu îndrăznim însă nici să afirmăm că războiul nostru ar putea fi privit drept un fenomen imprevizibil sau inexplicabil. Dimpotrivă, explicațiile nu au lipsit. Cauze pot fi numărate: economice, politice, diplomatice. Unii merg și mai departe și îi descoperă condiționări de esență spirituală. În chip foarte fericit s'a lansat formula de „război sfânt“, ceea ce scutește pe mulți de o cercetare mai migăloasă. Ceea ce s'a numit războiul sfânt înseamnă, în fond, ciocnirea a două concepții de viață, pe care le vom privi în bloc: concepția creștină și concepția barbară și desuetă a materialismului istoric, pe care stau proptite, cum dă Dumnezeu, șandramaua comunistă, în Rusia, și castelul din cărți de joc al democrației anglo-americane.

Stăpânind aceste date și pornind dela această perspectivă simplistă dar esențială, explicația mulțumitoare și suficientă a războiului nostru de azi este aproape gata făcută. Mai lipsesc încă o serie de alte fapte pe care ochiul vigilent al cronicarului zilelor de apocalipsă modernă de azi, nu a întârziat să le prindă și să le producă cu impresionantă promptitudine. Și anume că încleștarea de azi înseamnă lupta a două ideologii adverse care împart lumea în două tabere. Uneia i s'a spus „ordinea veche“, celeilalte i s'a dat numirea vizionară de „ordinea nouă“. Știm, aproximativ bine, ce

înseamnă ordinea veche. Intinderea acestei ordine cuprinde în sânul ei o seamă de fenomene, de stări, de instituții, de orânduiri. Accentul cade, de multe ori, și cu puternică prestanță, pe ordinea economică veche. O ordine care cuprindea toate erorile și toate rătăcirile liberalismului, economiei abstracte, ale umanitarismului, ale spiritului genevez, ale francmasoneriei și iudaismului. Formula care e preferată azi în sobrietatea ei, este cuprinsă în granițele a două cuvinte cu circulație notorie: pluto-democrația. Ceea ce produce însă o mică nedumerire este faptul acesta politic de capitală importanță și anume că ideologia comunistă, care se pretindea inovatoare și revoluționară, care venise ea însăși, ca o mesianică revelație iudaică, să schimbe fața îmbătrânită a unei Europe capitaliste și burgheze, își dă mâna azi cu epavele tocmai ale acestei Europe capitaliste și burgheze la care se adaugă, din pricini ce ne sunt cunoscute destul, America democrată, monroistă, fordistă, tayloristă și așa mai departe.

La această nedumerire, am spune, teoretică, putem găsi două răspunsuri de egală îndreptățire. Primul ar fi, și e cel mai firesc, că aceste două concepții antagoniste, concepția revoluției proletare care a instituit comunismul și concepția pluto-democrată în care s'a scaldat, în huzur și inconștiență, Europa și restul lumii, sunt ambele destul de învechite față de concepția unei ordine noi pe care o elaborează efortul suprauman al unui popor cu uriașe puteri de viață tânără, concepție care, pentru a fi și mai precisi, s'a formulat, încetul cu încetul, în viziunea de grandioase și revoluționare proporții ale unui om excepțional care e Adolf Hitler. Ordinea nouă a național-socialismului și fascismului, adică a revoluției naționaliste se opune total ordinei vechi în bloc, indiferent dacă are în față Londra, Washingtonul sau Moscova.

O altă explicație poate fi însă următoarea și care nu a întârziat de sigur să fie subliniată fragmentar, sporadic, de unii sau de alții. Și anume aceia că în măsura în care revoluția proletară se desăvârșea, ea înceta să mai fie, „ipso facto“, o revoluție proletară. Că odată proletariatul stăpân pe situație, lupta nu mai are sens, „faute de combatants“. De aci nevoia organică a comunismului de a-și justifica existența instigând pretutindeni aceiași luptă, organizând armele teroarei, revoluției și constrângerii economice pentru a desăvârși idealul „revoluției mondiale“ visat de viziionarii Internaționalei. Deci, pe de o parte o continuă tentativă de inoculare a internaționalismului în sânul țărilor cu structură burgheză. Nimănui nu-i este necunoscută această tragicomică „schimbare la față“ a comunismului rus pe care toți o vedeau, mulți o denunțau dar numai cei direct interesați în cauză, proletarii ruși, nu o menționau nici pe departe. Iar în aceeași măsură în care proletariatul revoluționar se burghezia, burghezia căpăta aspecte de suspectă asemănare cu ideologia dictatorială a Moscovei. Era nevoie însă de prezența unui factor comun care să facă legătura între cele două extreme. Acest tur de forță, care nu ar fi putut reuși nimănui, a reușit subtilității diabolice a lui Israel. Același spirit care organiza în câmpiile ruse hecatombele revoluției proletare, sânghina, în cercurile lumii burgheze, comunizarea burgheziei. Iar spiritul genevez nu însemna decât această inoculare a Europei cu morfina dulce-adormitoare care trebuia să pregătească, pe deasupra bietelor lupte dintre „proletari“ și „burghezi“, lumea mesianică a unui Israel învingător peste ruine.

Iată deci adevărata „ordine veche“. Nu ordinea Europei noastre, fie ea cea din depărtările răsăritului dar tot creștină și chiar excesiv de „pravoslavnică“, fie cea din apus. Ordinea veche nu este, simplu, ordinea burgheză sau ordinea revoluției proletare, ci este ordinea din care se voia făurit haosul francmasonic iudaic. Nu este un simplu simptom fără importanță faptul că același spirit care organiza agonizarea rusă, străjuia și în areopagurile moderne ale politicii dela Paris, dela Londra și dela Washington.

Iar adevărata față a democrației, așa cum am avut nefericirea să o cunoaștem și noi, așa cum a avut nenorocirea să o resimtă Franța unui Leon Blum și Mandel, așa cum o cunoaște Anglia unui Duff Copper sau America unui Morghentau, este dovada cea mai peremtorie că deasupra unei Europe îmbătrânită în toate relele, mâncată de toate cariile distrugerii, Israel pregătea ospățul sardanapalic al viziunii unui mapamond iudaic.

Să ne lămurim puțin! Democrația trecută, cea pe care am trăit-o noi, mai eri, cea pe care a trăit-o Franța cu un preț atât de sângeros pentru ea, cea pe care o trăiește azi însăși „perfidul Albion“, nu a afirmat niciodată fățiș spiritul ei comunizant și iudaizant. Niciodată. Dimpotrivă. Democrația voia, pretindea și reușea adesea, să nască iluzia că poate face casă bună cu naționalismul. Nu se poate nega cătorva conducători din trecutele experiențe politice, atât dela noi cât și de aiurea, o reală dragoste de popor, o adâncă trăire a adevărilor raționaliste. De unde începe deci confuzia, falsificarea, schimbarea la față a democrației cu caracter național într-o democrație cu caracter internațional, cosmopolit, comunizant, iudaic? Din abstracțiunile care stau la baza organizării democratice. În aparență, aceste abstracțiuni sunt admirabile. Nu numai în aparență, ci chiar în fapt. Ce poate fi mai ideal decât ideea aceasta sublimă a înfrățirii popoarelor! Există vreun om, vreun creștin, care să nu o dorească! Sau, ce poate fi mai frumos, mai de dorit, decât egalitatea între oameni și, desigur, și între popoare! Sau în fine, uriașul, strălucitorul, turburătorul, neostoitul vis al libertății! Iată fundamentele teoretice ale lumii de eri. Dar frățietatea universală se transformă în *umanitarism*, egalitatea dintre oameni în vot universal, iar cea dintre popoare în Societatea Națiunilor, în vreme ce libertatea se schimbă în individualism anarhic, iar pe plan de politică internațională, într'un sistem de apărare crâncenă a intereselor plutocrației al cărui centru se fixase, miraculos, în inima imperiului britanic.

La acest proces ce se petrecea în adâncuri se adăuga un altul care se referea la suprafațe, la formă. Democrația nu cunoaște forme ci o unică formă. Lumea este, pentru ea, o vastă suprafața amorfă peste care se poate imprima calapodul unei forme politice, una, aceeași, absolută: sistemul reprezentării și al alegerii. Ei bine, noi mergem și mai departe, mergem până la a afirma că nici aci nu stă, în fond, sămburele decăderii democrației. Pentru că această formă ce este ea, în definitiv, dacă nu un instrument! Și orice instrument poate fi acceptabil dacă mâna ce-l mănue este dibace. Instrumentul în sine nu e vinovat de nimic. Cel mult el poate fi perfecționat. În secolul electricității se mai merge încă și cu trenul, ba chiar, la nevoie, cu căruța. Mai mult sau mai puțin confortabil, dar se merge. Cine a stricat toate? Cine a compromis instrumentul acesta, cine a făcut din individualism anarhie, din iubire umanitarismul-comunist, din egalitate Geneva? Israel. Umanitarismul nu este iubire universală ci portiță de intrare pentru evreu în mila lumii. L-au scuipat „goimii“, au făcut pogromuri! Israel s'a bătut cu mâinile în piept și a implorat toleranța. L-a pus pe cruce pe Hristos, apoi a strigat lumii să-i acorde mila, iubirea, toleranța, încrederea. Nu se putea face nimic cu Talionul în lumea aceasta. Dar ce bun era „deja“ principiul milei și al iubirii creștine! Israel a inventat umanitarismul. Dar pentru uz personal. Israel a inventat Societatea Națiunilor. Dar pentru uz personal. Israel a inventat libertatea democrată. Tot pentru uz personal. Tot ce fusese înalt, frumos, nou, în lumea aceasta a visătorilor, a filosofilor, a poezilor, în lumea aceasta *creștină*, a fost terfelit, schimbat, violat, mânjit de Israel. Și lumea aceasta, lumea nouă a zilei de azi nu se mai poate întoarce acolo unde a scuipat Israel.

Dar infiltrația fusese extraordinară. Lentă, metodică, insidioasă, completă. Is-

rael a venit întâi cu târguiala. A cerut milă. I s'a dat. A cerut să rămâie. Beneficiar al milei. A obținut. A pretins să aibă mai mult, cât de mult, tot mai mult. A avut. Șantajul, obrăznicia, șiretenia, o înnăscută inteligență diabolică a înșelării, a derutării, a bluffului, a orbirii, l-au ajutat. Israel nu pătrundea numai în viața economică, socială, politică, morală, estetică și culturală a lumii. El pătrundea, ca o stare de fapt și de drept, în conștiințe. Era acceptat ca ceva firesc, fatal, necesar. Să te revolți împotriva acestui fapt! Era stupid, imposibil, neuman și mai cu seamă: *necreștin!* Israel își crease atmosfera!

Iată de ce revoluția nouă începută de național-socialism în Germania a mirat, a surprins, a derutat. Un singur om a avut atunci viziunea adevărată a feței lucrurilor, a pericolului autentic și bine camuflat. Führerul a mărturisit odată că această viziune a crescut în el cu mult înainte de începerea luptei sale, aproape din adolescență. Iar în Germania terenul era cât nu se poate de favorabil pentru a îngădui apariția unei lupte concrete împotriva dublului triumf iudaic. În Italia, se știe, condițiunile demografice și rasiale nu au îngăduit o asemenea apariție. Italia aderând la lupta anti-iudaică numai din motive de solidaritate politică.

Să ne repunem deci cu imaginația în momentul în care Adolph Hitler capătă, după lupte grele și scump plătite, puterea. Pentru mulți din cei ce încă nu pătrunseseră tâlcul adânc al lucrurilor, lupta necruțătoare împotriva iudaismului a fost prilej de nedumerire, poate chiar de consternare. Ne obișnuisem aproape să asimilăm pe evreu germanului. Evreul vorbea nemțește. Educația familială era germană. Chiar idișul iudaic nu este decât o pocire a limbii germane. S'ar fi părut că asimilarea este desăvârșită. Câteva fapte melodramatice nu au întârziat să fie speculate cum se cuvine de către presa interesată. Scriitori iluștri, cum ne obișnuisem să-i considerăm, au trebuit să plece. Un Wassermann de pildă. Iar un Thomas Mann nu a întârziat să-și arunce veninul „literar“ scriind, în grabă, acel pamflet politic și umanitarist intitulat „Ura“. La noi, o seamă de scribi dintre aceia care au trecut chiar în paginile unei recente „Istorie a literaturii române“ au scris la repezeală reportagii abjecte despre fenomenul german. O întreagă polemică dulceagă și dramatică s'a acumulat în jurul repatrierii lui Albert Einstein. Ținem să precizăm, pentru onoarea celui ce a scris Teoria Relativității că dintre toți cei ce îi luau apărarea, singurul care a înțeles să tacă a fost el însuși. Atât bineînțeles cât poate să tacă un savant care e și un om și care a ținut să ne ofere și o carte destul de circumspectă și moderată despre cum vede el lumea. O altă serie de sentimentalități au roit împrejurul câtorva cazuri senzaționale și nefericite de sinucideri. Zgomotul făcut împrejurul acestor întâmplări fatale a abătut o clipă opinia publică dela adevăratul sâmbure. Protestele senzaționale iscălite de proeminente personalități din lumea întreagă, au impresionat. Un singur om nu s'a lăsat intimidat de toate aceste lamentări adeseori copilărești. Un om care știa precis ce face, care vedea precis ceea ce alții nu vedeau încă. Iar răspunsul faptelor a fost și mai răsunător. Dezastrul politic și militar al Franței, paralel aproape cu izbânda naționalistă a Spaniei, au fost dovezile cele mai violente ale unui adevăr care trecea dincolo de granițele unor oportuniste politice pentru a diagnostica o stare de maladie cronică a lumii întregi.

* * *

Să ne reîntoarcem, acum, după această incursie, la noi acasă. Pornisem, mi se pare, dela problema determinării cauzelor adânci și aparente, ale războiului și dela justificarea lui. Vorbisem despre o justificare de ordin economic, una de ordin spiri-

tual și ne oprisem asupra celeia de ordin politic și diplomatic. Războiul nostru de azi se justifică, pentru mulți, prin această ultimă perspectivă. Și anume: Fiind angrenați, în urma unor avatururi politice a căror amintire o mai avem încă întregă în minte, în sistemul politic al Axei, războiul nostru cu comunismul rus era inevitabil. Il așteptam. Ne miram chiar de ce întârzie. Ne pregătisem pentru el. Il doriaș ca pe o revanșă pentru crâncena pălmuire din 27 Iunie 1940. Dar el trebuia să fie ceva mai mult. În loc de platonice declarații de simpatie și de solidaritate cu puterile care doriaș organizarea lumii noi, declarații care nu ne făceau cinste și care lășau deschise porțițe dosnice de joc pe două planuri așa cum pretindea diplomația savantă a lumii vechi, războiul acesta, cu toate jertfele lui scumpe, trebuia să însemne și dovada necesară a sincerității noastre absolute. Trebuia să optăm între cele două lumi. Fără compromisuri diplomatice cum credea vechea concepție a lumii. Pentru că nu mai era nici timp nici loc pentru nici un compromis. Prăpastia ideologică între cele două concepții era prea mare pentru a mai încerca să se dureze punți șubrede între cele două tabere. Experiența pactului de neagresiune dintre Berlin și Moscova o dovedise. Ceeace noi, din spirit de loialitate, nu făcusem, în decurs de douăzeci de ani, măsuri militare de protecție împotriva comunismului, Moscova reușise să facă numai într'un singur an, transformând tot teritoriul, azi în stăpânirea noastră și a trupelor germane și aliante, într'un vast câmp minat și pregătit pentru atac și pentru apărare. Cucerirea Basarabiei, trecerea Prutului, a Nistrului și a Bugului, asediul Odesei, Kievului, Leningradului, a tuturor cetăților peste care tancul german a trecut victorios, sunt dovada acestei pregătiri uriașe a comunismului de a ataca și de a lichida ordinea europeană.

Războiul nostru ne-a repus astfel în adevărata lumină în care vrem să stăm în noua ordine a lumii. O ordine la care nu e suficient să aderăm platonice ci este necesar să contribuim prin jertfa sângelui nostru. Pentru că nu avem de ales decât între viață sau moarte.

Iată justificările propuse pentru explicarea acestui epocal fapt de istorie contemporană. S'ar părea că trebuie să ne simțim mulțumiți cu aceste justificări, destul de adânci, destul de vaste, destul de serioase.

* * *

Și totuși lucrurile nu stau așa, nu stau numai așa. Peste toate aceste sănătoase și mulțumitoare determinări, noi mai avem să ne spunem și pășul nostru. Mult mai al nostru decât s'ar părea la prima vedere. Directorul nostru, d-l. Nichifor Crainic, a scris în numărul din Septembrie 1941, adică imediat aproape după intrarea noastră în război, un articol de adâncime și substanță cum numai d-sa poate, arătând temeiurile alianței noastre cu Germania și sensul războiului împotriva comunismului rus. În acelaș timp, ca un memento viu, apărea cartea în care erau strânse articole scrise cu ani în urmă și în care se rezumă definitiv poziția ideologică a naționalismului românesc.

Nu vroim să reducem ideologia naționalistă la ceeace a stârnit, a hrănit și a crescut, cu vloga ei, revista Gândirea. Dar socotim că pentru istoricul de mâine, popasul va trebui neapărat făcut în ogrăzile noastre, în tinda aceasta românească, prin care va trebui să treacă, pentru a deschide ușa casei neamului acestuia.

S'a vorbit destul despre o ideologie gândiristă. O atare ideologie înseamnă, dintr'un anumit punct de vedere, o atitudine unitară, organică, hotărâtă să privească fenomenul românesc, să-l determine și să-l lumineze, în toate aspectele sale. Ideologia gândiristă a militat cu același vigoare pe țarina literelor ca și în pământul speculației abstracte, pe tărâm ortodox ca și pe tărâm național. Ca atare ea presupunea și o pre-

cisă viziune politică. Noi nu am aderat la naționalismul ce se crea în Germania, prin lupta lui Adolf Hitler sau în Italia prin aceea a lui Benito Mussolini. Naționalismul nostru, paralel cu mișcarea noastră antisemită, izvorăște de foarte departe. Gurile lui de viață le găsim la un Vasile Conta, la Eminescu. Lupta antisemită a avut la noi un paladin de seamă în persoana lui A. C. Cuza. Mișcarea studențească cu dublu caracter, naționalist și antisemit, începe, ca o izbucnire violentă și deplin conștientă, încă din 1922. Iar când național-socialismul capătă puterea, doctrina noastră naționalistă era pe deplin încheată, își plătise chiar prețul jertfelor și al durerilor.

Ceeace spun aci sunt lucruri vechi, lucruri spuse. Cu atât mai bine. Nimeni nu aleargă aci după vreo falsă originalitate. Dar asta nu trebuie să ne împiedice să afirmăm răspicat că noi presimțisem de mult această nouă ordine a lumii. Urechile noastre auziseră, cu un ceas mai devreme, pârâitura șandramalei democrate, peste care ne cocoșasem împinși de nu știu ce duh rău, de nu știu ce miragiu al unui apus în completă decadentă. Colindasem câțiva ani Parisul, acest punct magic care reprezenta, odată, pentru noi, apusul și Franța. Cunoscusem pe muncitorul francez, plin până în gât de toate locurile comune ale propagandei comunizante. Ne răsună încă în urechi două răspunsuri. Unul ne fusese servit de o femeie muncitoare, înconjurată de o casă de copii. Celălalt de un muncitor cumsecade, în fața unei cafele negre. „Dacă aș ști că acești copii ai mei vor trebui să mai lupte odată pentru stăpâni, pentru domni, i-aș arunca eu, cu mâinile mele, pe fereastră“, îmi declarase femeia. Să nu uit să amintesc că ne găsiam atunci la etajul al șaptelea al unei admirabile locuințe ieftine pentru muncitori, într'un apartament cu patru încăperi și cu tot confortul modern! (Municipalitatea Parisului cheltuiuse bani grei pentru aceste case care împânzeau centura pariziană). Iar lucrătorul îmi mărturisise cinstit că nu-l interesează deloc cine primește salariul, fie el franțuz, fie „boș“. Cu condiția să nu-i lipsească biftecul și paharul cu vin! Știam de pe atunci că o Franță în război este o Franță pierdută. În aceeași vreme la noi luptele naționaliste împotriva unei democrații vândută Israelului, erau în toi.

Numai că aceste poveri istorice și războiul nostru de azi se justifică întregind o viziune a unei continuități neștirbite, în adâncuri, de nimic. Fluviul subteran își urma calea indiferent dacă la suprafață existau înjghebări democrate ce au ținut până în 1940.

Dar poziția noastră de azi nu se explică numai prin rațiunea suficientă a faptelor unui „ieri“ mai mult sau mai puțin apropiat. Există în sbuciumul nostru de azi ecoul unor sedimente de veacuri. Și ele stau stratificate, din adâncuri de milenii pe axa în adâncimi prăpăstioase a ortodoxiei noastre. Iar ideologia gândiristă de azi este expresia concretă și aproape profetică a acestei ortodoxii. Inarmați cu ea ne-am împlinit noi misiunea istorică aci unde suntem statorniciți de mâna lui Dumnezeu. Iar menirea noastră a fost simplă și măneată. Să ne opunem păgânului. Ori de unde ar veni el.

Poziția noastră față de Rusia a fost o continuă dilemă politică. D-l. Nichifor Crainic, în articolul pomenit o concretizează perfect afirmând că, indiferent de identitatea religioasă dintre noi și ruși, Rusia a fost și rămâne dușmanul nostru etern. Atâta vreme cât va exista Rusia va exista și pericolul plutind deasupra capului nostru. Identitatea religioasă ne-a cășunat în multe rânduri, crâncene deziluzii. Am fost aliați cu rușii și am fost trădați oridecâteori am fost aliați. Sub masca ortodoxiei, Rusia nu a încetat să viseze distrugerea noastră. Dacă în 1918 nu a făcut-o, a fost desigur pentru că era prea ocupată cu propria ei cangrenă revoluționară. Ceeace nu făcuse însă în 1918 a îndrăznit și a izbutit să înceapă în 1940. Iar în 1941 opera trebuia desăvârșită. Exprimarea era categorică. România, Bulgaria și Turcia europeană trebuiau să fie sau desființate sau înjumătățite pentru a se realiza visul lui Petru cel Mare.

Dacă în tot timpul istoriei noastre a existat pentru noi justificarea unei Rusii cel puțin ortodoxă și pravoslavnică, azi această justificare nu mai există. Azi Rusia reprezintă pentru noi un pericol cu dublu aspect: aspectul politic și aspectul spiritual. Prin cel dintâi participăm la conjunctura politică a clipei de față. Prin cel de al doilea ne reîntoarcem, ne repunem în poziția noastră milenară, de creștini în fața păgânului. Firul întrerupt de secole, al istoriei noastre spirituale, se leagă azi din nou. Deasupra tuturor asprelor și fatalelor orânduiri politice în care am intrat, stăruie, în noi, spiritul voevozilor. Ne reîntoarcem la rolul de vechi paladini ai lui Hristos.

Am afirmat la începutul acestor rânduri că noi avem certitudinea victoriei de mâine, după cum ieri am avut certitudinea luptei de azi. Noi *știm* că lumea veche — lume care se află, în egală măsură și la Moscova, și la Londra, și la Washington, se va pleca învinsă. Noi *știm* că lumea nouă, această mult trâmbițată „ordine nouă“, va învinge. Nu e vorba aci de popoare învinse și de popoare învingătoare. Aceasta a fost mentalitatea dela Versailles. Nu Germania, Italia, Japonia, alături de aliații lor, împreună cu noi — Românii — vor învinge! Nu Anglia, Rusia, America, vor fi învinse! A ceea ce va învinge va fi ideea nouă, ordinea nouă, noua așezare a lumii, raționala distribuire a mijloacelor de viață în raport cu cerințele, cu rolul fiecăruia, cu valoarea fiecăruia. Distribuire rațională și justă de spații vitale, de zone de influență și de influențare, de bunuri materiale, de preponderanță spirituală. Învingătoare va fi însă lumea veche, ordinea veche, obləduirea interesată și exagerată pentru unii, izgonirea totală a altora dela bunurile lumii acesteia. Este aci o schimbare de perspectivă de o epocală, covârșitoare importanță. Pentru că este pentru prima dată în istorie când nu se mai vorbește de popoare care înving sau sunt învinse ci de idei care înving și de idei care *trebuie* să fie învinse. *Trebuie*. Oh. Acest imperativ categoric! Ce caută el în țesătura contingentă a istoriei! Nu se poate vorbi în istorie de nici un *trebuie*, pentru că nu se poate vorbi în istorie de nici un finalism. Istoria e o țesătură de fapte absurde care se înlănțue printr'o determinație lăuntrică în care răsul Cleopatrei, capriciile doamnei de Maintenon, gestul unui iluminat, pasiunea unui Antoniu, cu alte cuvinte, mărunțul, anecdoticul, elementarul, pot fi motive născătoare a unor serii noi cu rezultate imprevizibile. O asemenea viziune a istoriei nu numai că ne repugnă personal, dar nu corespunde nici măcar cu interpretarea sumară a faptelor. Istoria nu e o pădure virgină de liane ale incertitudinii și ale arbitrarului. Ea poate să apară așa pentru acel care pierde totalitatea, îmbrățișarea largă a întregului pentru a se refugia în detalii, în motivațiuni minore, în anecdotă. Istoria înseamnă dîmpotrivă ordine și înfăptuire a unei ordini superioare din registrul, permanent deschis la rubrica „binelui“. Istoria este o realizare finalistă. Zicem finalistă, nu fatalistă, pentru că nici indivizii, nici popoarele nu sunt robi conduși de voințe străine, marionete jucate de sforile providenței, trase de degetul unui Demiurg. Individul ca și popoarele sunt potire ale libertății. Iar planul final al „mai-binelui“ se înfăptue numai prin jocul acestei libertăți interioare. Și e inutil să încercăm explicarea acestui lucru. El e cunoscut sau nu e, prins dintr'o dată în lumina cunoașterii sau nu. *Istoria este realizarea necesară a unei ordine libere*. Nu obișnuim paradoxul, iar afirmația noastră nu este un paradox.

Ne-a milostivit însă voia lui Dumnezeu să fim și de data aceasta, așa cum am fost și am stătut totdeauna, în lungul voevodalului nostru trecut, de partea cea bună, de partea binelui. Iar binele învinge. Istoria este înfăptuirea, încarnarea unei ordine morale. Noi am fost și suntem în și cu această ordine. Cu și prin ea vom învinge. O altă alternativă nu este cu putință. Refuzăm să acceptăm, sub orice formă, vre-o interpretare contingentă a lumii și a istoriei. Poate și pentru motivul că interpretarea noastră finalistă este și singura în acord cu ideea creștină.

De aci deasemeni și extraordinara conștiință și luciditate a acestor noi cruciați. Fără vorbe de prisos, fără retorism, fără lamentări, fără exuberanțe, ostașii ordinei noi luptă cu o încordare nemaiîntâlnită în istorie. Certitudinea asta a victoriei finale, covârșitoare și uluitoare pentru observatorul obiectiv, constituie adevăratul miracol al războiului de azi. Și este aci o situație unică în tot lungul istoriei. Pentru că este pentru prima oară când soldații aceștia știu că vor învinge. Înainte se nădăjduia, se credea, se făceau conjuncturi. Cruciații erau niște posedăți, partenerii războaielor religioase erau fanatici. Victoria era dorită, chemată, implorată. Bănuiiau, credeau, nădăjduiau că o vor avea. Acuma, azi, o știu. Și acesta e un fapt nou care se înscrie în chenarul de miracole al actualității.

Nu putem însă încheia rândurile acestea fără să nu însemnăm un alt caracter final care definește, într'o lumină de măreață apoteoză, sensul războiului nostru de azi.

Noi ne-am definit totdeauna, ne-am numit totdeauna drept modești păstrători a ceea ce este și a fost al nostru. Niciodată nu am îndrăznit răsufări de epopee. A contribuit la această măsură a pașilor noștri o îndelungată experiență de cuminenie, dar și de țărnire. Păstrători și creatori autentici ai uneia dintre cele mai uluitoare producții folklorice, ceea ce am numit undeva substrat de cultură minoră (fără a determina prin asta un sens de înjosire al acestei culturi), am fost, în ceea ce privește cultura majoră, consumatori mai mult decât creatori. În ritmul istoriei am urmat aceeași cale de pretenții modeste. Am participat la istorie, nu am creat istorie. Acum încă și noi tot socotim că suntem antrenați în istorie. Și totuși deasupra acestor obișnuinți etnice adânci, stărue azi peste noi un suflu nou. Bântue împrejurul nostru un vifor eroic de istorie trepidantă în care cu încetul ne însinuăm. Obișnuința milenară a prudenței cuminiți ne copleșește încă. Și totuși clipa este a marilor îndrăzneli și a marilor riscuri. Alianța noastră cu armele Marelui Reich mai conținea încă, în preajma ei, urme ale acestei prudențe. Am avut însă printre noi un om care a înțeles să descifreze în vifor, chemarea viitorului. Numai cu atât și numele Mareșalului Ion Antonescu va rămâne în istorie. Pentru că am făcut acum ceea ce nu am făcut niciodată. Și privim azi, aproape uluiți, orbiți de sfântă mândrie, această faptă epocală. Mi se pare că am pătruns cu pas mare în zodia prin care, din consumatori de istorie, devenim, la rândul nostru, creatori de istorie. Ne batem azi dincolo de pământurile noastre. Soldatul nostru cucerește și luptă în afară de granițe. Nu știu dacă și acest lucru se află ascuns pe undeva, în cutele trecutului nostru. Poate în viziunea grandioasă a lui Mihai Voevod, poate în cucernicia războinică a lui Ștefan cel Sfânt! Poate nicăeri. Poate că trăim azi un fapt cu totul nou, uluitor de nou. Poate că s'au răsucit, pentru noi, căile destinului, deschizându-și aspre și nebănuite chemări spre larguri, ieri încă nevisate. Poate că se petrece azi, cu sufletul nostru etnic, o mutațiune crucială!

Definiam, în aceste coloane, istoria, drept o succesiune de ritmuri variate. Și spuneam că fiecărui popor îi poate pune înainte destinul prilejul de a sări din cercul obișnuinței comode de ieri, în vârtejul unui iureș de înaltă tensiune, de copleșitoare încordare, de intensificare de ritm istoric. E un prilej poate unic. Poți trece pe lângă el, ca pe lângă noroc, ca pe lângă o chemare a destinului, fără să-l înțelegi. Sau te poți prinde în hora lui sbuciumată. Amețitoare priveliște! Nu suntem noi oare azi la o atare răscruce! Nu intrăm noi oare azi în zodia destinului nostru împărătesc! Înainte de a aștepta confirmarea viitorului, noi avem certitudinea prezentă că tocmai acest lucru se săvârșește azi cu noi, prin voia noastră.

Iată de ce ni se pare că războiul nostru de azi este, pe de o parte, prelungirea necesară a voevodalului nostru trecut și puntea de aur către un împărătesc viitor.

Î M P L I N I R E

DE

ION PILLAT

Ne'nvinsul vers în care inspirarea
Imi bate ca un pește în năvod,
Mi-o ține poezia de uitarea
Obștească, zămislind-c în norod.

În vânt se duc mândrii de voevod
Și orice slavă 'n veac o spală marea
Când, încheindu-mi tainic cugetarea,
Mă copleșește'n suflet trainic rod.

În anii mei moșiile fecunde
Ridică holdele de grâu etern,
Sub mana lor pământul se ascunde.

Și singur din pridvorul casei mele,
Privind la cerul toamnei, îmi aștern
Pe alt țărâm recoltele de stele.

P O E Z I I

DE

VINTILĂ HORIA

T E A M Ă

Ți-e gura grea ca fagurii de miere;
Asculți în carne clipele cum zac?
E moartea 'n noi sămânță fără leac
Crescând încet din umbră și tăcere.

Ți-e frică, noaptea, să citești în mine?
Auzi un cântec surd din fund cum vine?
A încolțit sămânța neagră 'n lut
Și vrea s'ajungă 'n caldul tău sărut.

Astupă geamul. Luna asta scrie
Prea multe versuri albe pe poteci,
Iar tragică sămânță care 'nvie
Prea 'ncet ar crește între raze reci.

Pocnesc dulapuri, liniștea se 'ndoae
Ca un tavan prea vechi peste odae.
A stat și ceasul. Noaptea unde-i oare?
Sămânța 'n mine s'a făcut o floare.

Deschide geamul! Lasă alba lună
Să curgă peste trup ca din ulcică.
Vreau să cioplesc din nou poema bună
Și m'a cuprins, ca din senin, o frică.

NOAPTE DE TOAMNĂ

Singur în noapte, nicio pază nu-i
S'alunge gândul, liniște să-mi dea.
Pe ramuri frunza s'a făcut prea grea
Și cad în iarbă putrede gutui.

Cine din besnă m'a strigat pe nume ?
În noapte și tăcere cântă parcă...
Spre care țărături sufletul se'mbarcă
Atunci când luna umblă peste lume ?

Îngândurat și nordic ca o spadă
Cine trecu din gânduri în odae ?
Strămoșul meu cu ochii de văpae,
Cu trupul smălțuit, ca de paradă.

Pumnalul ăsta cui l-ai dat în dar ?
Până 'n prăsele cui i l-ai întins,
Străbunul meu cu creștetul prea nins
De-atâta remușcare și amar ?

Iar Doamna asta ,albă ca un schit,
Ce medalion de-amurg purta pe piept ?
I l-a 'nflorit pumnalul înțelept
Sau visul meu speriat i l-a menit ?

Să nu 'mprăștiți lumina ce vă bate
Călcați ușor pe palidul parchet.
Veniți în jurul meu, vorbiți încet,
Mă doare fruntea de singurătate.

SCHERZO PENTRU WOLFGANG AMADEUS

Cad grele degetele lui pe clape,
Afară albe liniști cad peste cetate
Și ninge 'n casă, ninge peste ape
Același alb de liniști înghețate.

Când degetele curg în lungă fugă
Iși tremură perdeaua alba rugă,
Iar creanga 'ncremenită sub zăpadă
Iși lasă 'ncet dantelele să cadă.

Din colivia lui, un papagal,
Când muzica a stat, glumeț râdea,
Iar omul cu privirea de cristal
Plângea pe pian ce n'a putut cânta.

Murise 'n umbră albul din perdea,
Penajul papagalului pălea,
Iar clipa prăbușită în sonată
Strânsese 'n ea durerea lumii toată.

I L U Z I A

Unde sunt clipele, unde sunt anii ?
Unde luminile zilelor noastre ?
Totul e-o calmă, singură, stingere,
Până și zborul albelor astre.

Unde sunt anii, unde luminile
Atâtor vrafuri de veșnicii ?
Intre oglinzile clipelor noastre
Ard în neliniște două făclii.

Asta-i iluzia : jocul de flăcări
Intre oglinzile fără sfârșit.
Când bate calma, singura, stingere,
Iluzia toată s'a prăbușit.

Viena, Februarie 1942.

S I N A X A R

DE

VICTOR PAPILIAN

Părintelui Stăniloae

Voiu povesti câteva din minunile cele de spaimă prisosite din prigoana și reaua pătimire la care a fost încercată slăvită întru Dumnezeu și pururea pomenită Sfânta Mucenica Iuliana, din porunca urîtorului de Hristos și vrăjmaș al întregului cliros creștin, bicisnicul împărat Avrilian. Voiu povesti, pentru pururea tinere de minte a celor mulți, care n'au avut ca mine norocul să cunoască pe dascălul Konon Filișianul, cel mai de seamă ceteț al bisericii Madona Dudu din Craiova, om blagocestiv și îmbunătățit, care și-a cheltuit, întru dobândirea înțelepciunii, toată neștiința prin înținsa pravoslavie rusească și s'a înstărit hagiul la sfânta Mănăstire Vatopedi din muntele Atonului. Zic cel mai de seamă ceteț, fiindcă fericitul întru pomenire Konon nu se mulțamea a propovădui cu deplină vrednicie a sufletului și cu toată îndestularea minții Sfânta Evanghelie a lui Hristos, dar izbutea a arăta tuturor celor de obște, boieri mari și mici, bogați sau săraci, cănturari sau prostime, ce e mir, cruce și lumină în învățăturile Sfintei Scripturi, și să ducă prin scara cuvintelor, prin scara înțelepciunii și prin scara credinței pe cei cu sânge și cu silință la petrecerea dumnezeiască până în adâncul cămării cerești, acolo unde stă deschis întru strălucirea fără nor, ceea ce e făcut din toată veșnicia și e făcător a toată veșnicia, lumina ochiului lui Dumnezeu.

Deci, cum se spune la carte, Pavel și Iuliana erau frați dupre trup și fii de blagocestivi părinți. Iar venind împăratul Aurelian la Ptolemaida a chemat înaintea scaunului său de judecată pe cei doi frați, dându-le aspră poruncă să se întoarnă dela învățătura lui Hristos în căpiștea idolilor, către minciñoșii lui Zei, să batjocorească botezul în numele Treimii celei de vieață începătoare, și să scuipe în Sfânta Impărtășanie, care închipuind prea cinstitul trup și sânge al Mântuitorului, una în putere este și pentru îngeri neprihăniți și pentru păcătoși nevrednici. Altcum, trupul lor va fi noian de sânge și ochii lor, izvor de lacrimi. Iar Sfânta îndulcindu-și chipul cu un surâs mângâietor, spuse :

— Împărate, stăpân al clipitei vremelnice, vorbești potrivit gândurilor tale pă-mântești și stricăcioase. Află dela mine... nu poate fi podoabă mai de preț pentru trupul meu decât salba însângerărilor. Iar dacă ochii mi s'ar face, cum spui tu, izvor de lacrimi, mai vârtos m'aș bucura dovedind că sufletul mi-e piatră de stâncă.

Și îndreptându-și privirea spre cer, Sfânta prinse a se ruga astfel:

— Doamne Dumnezeu, auzi-mi rugăciunea și ascultă cererea mea. Nici în clipa asta de încercare, nu voi înceta să vestesc putința Ta cea de peste marginile lumii... Supune trupul și sufletul meu la cele mai grele cazne cu putință... Incuviințează însă, Părinte, să cunosc eu și să cunoscă și ceilalți că lumina darului meu e dar din darul Tău. Altcum, mă tem de trufie, cea mai ademenitoare și mai înfiorată ispită câtă vreme ochii și urechile omului stau încă legate de pământ.

Și a răs bicisnicul iubitor de lacrimi și de sânge, poruncind ca nevinovata făptură să fie aruncată în grădina patimilor, unde în negură de putoare huzureau, din sfârticarea trupurilor omenești, fioroasele sălbăticiuni ale codrilor și jivinele otrăvitoare ale mlaștinilor.

Iar, intrând cu vitejie în acea otrăvită grădină, atâta luminată bunătate au grăit ochii ei, încât negura s'a risipit întru strălucire și duhnirea cea stricăcioasă s'a prefăcut în mireasmă de vânt subțire. Și dintr'odată gurile fiarelor s'au închis, trupurile șerpilor s'au pironit la pământ, acele scorpionilor s'au tras în găoacea trupului, iar o hienă, fiara cea mai vicleană, cea mai crudă și cea mai nesățioasă, cunoscând puterea ei de tămăduire, și-a adus pruncul orb, doar să atingă faldurile hainelor Preacuvioasei.

Și în mijlocul grădinii de putregaiu și de otravă, chipul Sfintei strălucea ca un chip împărătesc. Și fiindcă blestemata hienă cu atâta drag căta la ochii cei poleiți cu lumina iubirii, și cu atâta smerenie se gudura, Sfintei i s'a făcut milă și ridicând pruncul cel orb în brațe l-a sărutat pe cei doi ochi.

Iar muncitorii de cazne, puși să pândească de dincolo de țarc, s'au minunat în fața ne mai pomenitei întâmplări. Și mulți, prin acest dar, au cunoscut pe adevăratul Dumnezeu.

Iar auzind împăratul de niște minuni ca aceste, s'a biruit de mânie strigând: Minciună și vrăjitorie... și porunci s'o dea pradă focului care nu cunoaște și flacărăilor care nu iartă, în cazanul cu smoală clocotită.

Atunci Sfânta, îndreptându-și privirea către cer, prinse a se ruga astfel:

— Doamne Iisuse Hristoase, dacă a sosit vremea mutării mele din această lume, ajută-mi ca petrecerea prin poarta mântuirii să fie amestecată de o singură bucurie... bucuria de a pătimi după legile firii. Deschide deci simțurile mele la chinul tuturor durerilor, Tu, care, putând, n'ai vrut să-ți înfrângi, necum să-ți omori simțirea...

Așa a grăit Prea-cinstita călcând para focului.

Dar noua sufletului ei feciorelnic a stins văpaia cea arzătoare și a spălat întinăriunea smoalei, făcând-o albă ca pe o dulce alifie. Și chipul fecioarei, ieșind din spurcata închisoare a întunericului aprins, căpătase frumusețe de icoană. Și din nou, multor muncitori de cazne li s'au curățit privirea de toată spurcăciunea, atât fusese de mare darul de curățenie al Cuvioasei, și au crezut în Hristos, cu bucurie închinându-se.

Și din nou s'a biruit împăratul de mânie, strigând la cei ce-l slujeau după o caznă mai mare, după cazna cea mai mare cu putință, care să întreacă în putere văpaia și în chin, otrava jivinilor. Iar un curtean, nărăvit în toate relele, i-a dat un sfat pe potrivă: lupanarul. Și împăratul a crezut și s'a bucurat foarte, fiindcă oamenii cei

mai trufasi sunt și cei mai cruzi, și totdeodată cei mai înclinați spurcatelor poftte. În chilia pământeană a diavolului dorințele ard mai ca flacărele și putregaiul bântue mai otrăvitor ca'n grădina spurcatelor jivine.

Iar Sfânta auzind juratul războiu, pentru întâia oară s'a cutremurat, căci împotriva jivinelor otrăvitoare ea a avut dar: iubirea după pilda Mântuitorului. Așijderea, împotriva smoalei învăpăiate: cămara cea plină de duh a sufletului... Dar cum să lupte împotriva cugetului necuviincios, care din săltările trupului își striga înțelepciunea?... cum să ducă chipul luminos al crucii printre talerile, cupele și amforele spurcate de otrava orgiilor?... cum să mummure rugăciunea când sunetul flautelor și desmățul danțului însoțesc suspinele înfierbântatelor desmierdări?

Și Sfânta s'a simțit mai străjuită ca'n prinsoarea țarcului cu jivine și mai biruită ca'n prinsoarea cuptorului în clocot.

Or, acolo în hora îmbrățișărilor, se găsea o femeie ne mai pomenit de frumoasă... ne mai pomenit de frumoasă, dar și ne mai pomenit de stricată. Trupul ei avea fățarnicile mlădieri ale șerpilor și ochii ei ardeau mai tare ca văpaia smoalei. Și lângă ea, Prea-Cuvioasa s'a simțit străjuită ca pe cruce și cu desnădejdea Mântuitorului în ceasul al șasele, a strigat:

— Dumnezeuu meu, Dumnezeuu meu, de ce m'ai părăsit?..

Dar iată că dintr'odată o lumină minunată a umplut încăperea, o lumină mai dulce ca lâna de aur și mai de spaimă ca un soare căzut în prăpastie. Cât era de curată această vedenie!... Luna se prefăcuse în cădelniță de aur și sus, pe tărie, strălucea cu față lină, curcubeul, ca niște stihuri de culori. Cântece de mărire din harfe și alăute se ridicau până'n crugurile cerului și îngerul Domnului s'a văzut coborînd, cu un potir în mână. Și Sfânta a înțeles că Dumnezeu n'a părăsit-o în desnădejde. Prin îngerul Său, El îi trimetea sfânta Impărtașanie. Dar totdeodată în sufletul ei s'a descoperit sfatul dinainte de veci, gândul cel adevărat al marei Taine: Cuvântul care binevoia a lua trup de om... Și împreunându-și mâinile pentru rugăciune, Sfânta a grăit astfel:

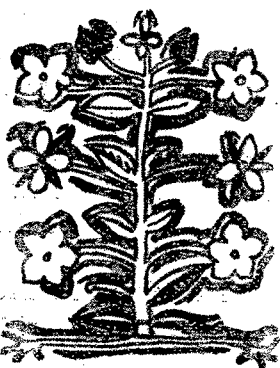
— Du acest dar, cel din urmă al vieții mele pământeste, către femeia de alături, care în petrecerile trupului atât de rău se chinue...

Și, oh, minune!... îngerul Domnului a îndreptat potirul și lingurița cu Sfânta Impărtașanie către buzele cele stricăcioase, care nu voiseră a cunoaște decât pofta și desmierdarea.

Iar când s'a făcut din nou lumină pământească, Cuvioasa a găsit pe femeia desfrânată îngenunchiată în fața crucii, cântând:

— Bucură-te, steauă care arăți soarele... Bucură-te, mireasă pururea fecioară...

Și îngenunchind Sfânta lângă ea, a purces la aceeași cântare. Și glasul lor era una, fiindcă și sufletele lor una se făcuseră...

P O E S I I

DE

I. GR. PERIȚEANU

FURTUNĂ

Dă semne pământul de cumpănă grea,
Câmpia aleargă în veștede straie,
O chinuie setea și soarbe văpaie;
Iar praful e spuză pe 'ncinsa șosea.

Când picură viersu-i prigoarea 'n vâlcea,
Un porc prevestește a vremii zbătaie
Scurmând prin ognadă căpițe de paie
Și-adulmecă păcla și piaza cea rea.

Lung suflă hăițașii tăriei din goarne,
Trec tauri de-aramă cu cerul în coarne,
Se scurge sudoarea pe greabăne, val.

Săgeți de jeratec se 'nfig în cerbice,
Is holdele spulber, copacii prăval
Și ropotă ploaia sub pleasnă de bice.

DINCOLO DE VREME

Caierul de-aramă și de aur mat
Ce-ți nimbează fruntea, evocând poeme
Cu 'ntrupări de dalii și de crizanteme,
Torsu-l-am în visul nostru zbuciumat.

Iarna vieții mele tortul de-a brumat
Și-l împodobiră glaciale steme,
L-am purtat în suflet dincolo de vreme.
Incât firul trainic nu s'a destrămat.

Când se 'nfrigurează clipa sub ninsoare,
Prin spărturi de nouri, iglițe de soare
Șaluri de văpaie ne'mpletesc din el.

Flori de iasomie chiciura devine,
In bujor se schimbă simplul ghiocel,
Licurici sunt ochii, buzele albine.

P A P A G A L U L

DE

GEORGE DUMITRESCU

Visează papagalul pe umărul bătrân
Al moșului, ce'nvârte alene o flașnetă, —
In arii prăfuite și vechi de operetă,
In mirosul lulelei fumate de stăpân.

Deși lăntugul astăzi piciorul nu-i mai leagă,
Indătinat cu anii, a renunțat să sboare.
Doar visul îl mai face să uite, când e soare,
Că-i doar — domesticită — o pasăre beteagă.

...Se crede'n țara-i caldă, sărind din mladă'n mladă,
Acolo au copacii un duh divin sub scoarță
Și pasări policrome se'ntrec în dulce harță,
Acolo păsărarul nu'ntinde nicio nadă.

Vin la izvoare ciute prin spicul crud al ierbii,
Sfioase, cu privirea de maici în rugăciune
Și după ele saltă, mugind ușor, și cerbii,
In calma rumenire, când soarele apune.

Miroase-a mirodenii, din coajă picurate,
Ca niște boabe limpezi le galben chihlibar
Și când din scorburi, seara, ies umbre tupilate
Cu boturi ascuțite și pas de gumă, rar,

Pădurea, 'nmărmurită sub lună, dormitează,
In baltă de lumină, extatică și albă,
Când fiecare arbor cu umbra-i se dublează
Și'n fiecare creangă și-anină câte-o salbă.

In zori, pădurea suie, încet, ca dintr'o scaldă
De vrăji și de legende, cu brațele 'n arcadă.
Tălăzuindu-și, verde, frunzarele 'n cascadă,
Se prăbușește iarăși în ziua pură, caldă...

...Clipește papagalul și moțae în silă,
In fumul de mahorcă, — desamăgit, posac
Și, 'n timp ce-și ciugulește un purece sărac,
Tristețea, ca un abur, îi tremură 'n pupilă.

Târziu, în drum spre casă, în noaptea de cărbune,
Sburlit și ud în ploaie, pe ulița deșartă,
Silabisește vorba cu care moșu-l ceartă
Și singura pe care o cârâe :

— Nebune !...

MAREA SOCOTEALĂ

DE

OLGA CABA

Intr'o zi când mă plimbam pe câmp
M'am întâlnit cu Viața și i-am spus:
„Stai cu mine puțin aici pe piatră
Că multe am să te întreb“. Ne-am așezat
Alături printre holde și atunci am început așa :

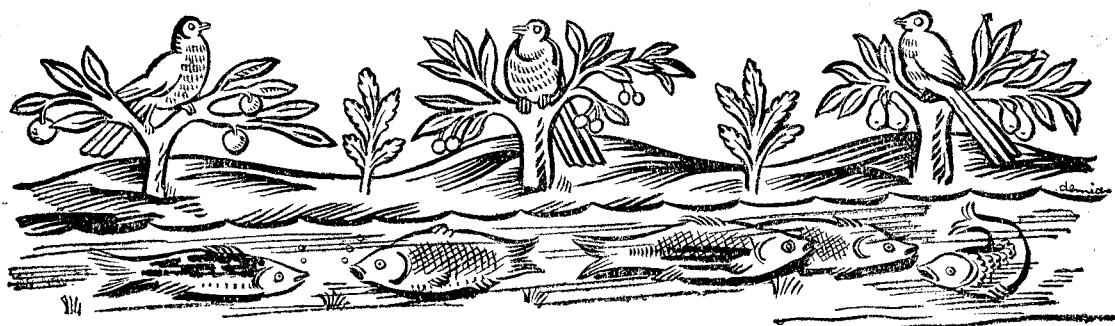
„Eu am plecat spre tine fără șovăire, față 'n față
Și tu m'ai ocolit. Pe căi piezișe ai ajuns în urma mea și m'ai gonit
Noaptea m'ai atacat pe drum și m'ai rănit
Când mă uitam la stele. De ce m'ai păcălit?
Doar tu mi-ai dat mâini albe și flămânde
Să le înfund în râul soarelui și'n inima brândușelor plâpânde
Și tu m'ai învățat să nu-mi fie teamă
Să plec în vântul aprig cu părul despletit
Și să culeg din pomul bolții ciorchini de stele vii
Ca să le port în păr sau să le pun de punct la poezii
Și tu m'ai învățat să doresc crâncen și mut
Un paradis strălucitor și veșnic necunoscut
Și veșnic depărtat —
Vai! tânjeala asta surdă roade din mine viață și vlagă și sânge
Vântul n'o răcorește și marea nu mi-o stinge,
Mai crud ca lupul încolțit de pradă
Mai statornic ca golful care mușcă țărnul cu gura albastră deschisă 'n veșnicie
Mai crâncen ca pumnalul înfipt în carne vie
Fără sfârșit, ca moartea. Atâta chin și-atâta înaltă nebunie
Cum pot să reînvie dintr'o melodie
Neauzită de nimeni? De ce-ai făcut din mine torță de lumină
De ce mi-ai aprins părul? Gura de ce mi-este plină
De gustul fructelor ce nu cresc pe pământ?
De ce mă sbat ca fiara prinsă și de ce mă frământ?
Ce gând te-a îndemnat, ce plan viclean, pervers,
De-ai săpat din mine o rană în Univers,
Un flaut cu un capăt înfipt în inima
Și cu celălalt prins într'o stea
Prin care curge dorul într'o vană risipă
Și mă consumă cerul, cum ar fuma o pipă —

Cui îmi dăruiesc ochii și lumină din lumină
Cui ridic oglindă profundă și divină
Zeilor poate?
Visele mele toate
Mi-ar fi doar smulse mie ca să poată trăi și ei?

Sărmanii zei!

Pe care i-am creat din fum cu fața vagă
Așa cum îi scoatem din lut cu capete zdrobite
Și picioarele robite
De pietre, tare mult au mai trăit și ei în cioburi
Și s'au hrănit din fărâmituri
Cerșetori de tămâe la drumul mare
Strângând monedele pe care scuipăm, amare,
Indemnați de veșnice promisiuni și amenințări
Atâta să fie totul, răspunde-mi Viață
De ce nu mă lași să te privesc la față,
Ți-e frică de mine pentru că ți-am dat ce mi-ai cerut?
Dar tu, tu ce mi-ai dat în schimb? Răspunde-mi!
Mi-ai pus în cale pomul oprit, încărcat cu păpuși!
Dar ce crezi, sunt copilă și-mi arde de joacă
Și mi-e frică de mama pădurii? Dă-mi alte jucării mai adulte,
Cum este poezia, prin care te pot înjura măcar
Toată pomana ți-am aruncat-o la gărlă, mi-am păstrat doar acest dar
Ca să te pot suporta pe tine
Tu, care nu știi nici-un răspuns la vre-o întrebare și ai nevoie de mine
Ca să-ți spun ce culoare au marea și iarba și norul și tu câți dinți ai în gură,
Ești prea slab și prăpădit și-ți voi face o armură,
Ești gol și plăpând și am să te îmbrac.
Și am să-î îmbrac pe toți zeii rupti care sprijină templul tău în chip de coloane
Și am să mă mai rog din când în când, ca să nu moară de foame
(Deși nu pot să-mi arate nici-o rană profundă ca a mea)
Și am să conjur toate vacile câmpiilor mele arcadice, ca să vă alăpteze pantheonul
Și veți fi cu toții pensionarii mei. Dar să vă purtați bine,
Când îmi moi tocul în cerneală, să intrați în mine,
Ca soldații în linia de bătae
Și când spun eu alb — alb să fie și pace
Toată lumea stă cu botul pe labe și tace...

Dar să tremurați de furia mea
Că de mă plictisiți prea mult, îmi sbor creierii
Și s'a terminat cu voi pe vecie
Zei îndurenați —
Șleahtă de excroci sentimentali
Cerșetori de tămâe.

S P I O A N A

DE

PAN. M. VIZIRESCU

Lui Victor Papilian

Ida Abramovici se opri dintr'odată în loc, așintindu-și urechia spre fereastră. Iși opri și gândurile și respirația și rămase înțepenită, cu ochii nemișcați ca'n fața unei tainice descoperiri.

Auzea vag o melodie, un cântec pe care-l așteptase în fiecare seară cu viclenie și încordare. Il pândise ca pe o vietate, ca pe o pradă, nerăbdătoare, să-l prindă pe neștiute și dacă ar fi putut, să se asvârle asupra lui, să-l smulgă întreg și să-l sfâșie apoi în văzul multîmii.

Cântecul venea dinspre casa vecină. Nu putea să-l deslușească pentru a cunoaște înțelesul vorbelor și al inimii ce se mărturisea prin el, dar simțea în frânturile pe care izbutea să le audă, pălmuirea unei izbucniri semețe.

Stinse lumina și se trase încet spre fereastră. Rădică dintr'odată storurile negre și după ce împinse geamurile într'o parte și într'alta, se așază cu pieptul înafară.

Acum auzea mai bine. Până la casa vecină nu erau decât câțiva pași, iar sgomotele din stradă începuseră să se mai potolească.

Adevărat, acolo cânta cineva. Se auzea un glas de femeie care urca domol în împletiturile duioase ale unui cântec de leagăn. Ida nu putea înțelege nimic, dar era convinsă că prin notele acelea ca și prin cele din altă seară, trâmbițează bucuria tru-fașă a unei române, fericită de insuccesele armatelor bolșevice. Chiar în ziua aceea un grup de avioane românești bombardaseră împrejurimile Chișinăului, nimicind un depozit de munițiuni și un puternic centru de întărituri militare. Toți intraseră îngroziți în adăposturi, unde trăiseră ceasuri de spaimă și disperare printre grelele sguduituri ale pământului. Veștile care veneau din zona frontului erau de asemenea catastrofale: sovieticii înfrânți pretutindeni, iar armatele române din ce în ce mai aproape de porțile Chișinăului. Autoritățile, evreii și oamenii regimului, își făceau bagajele pe apucate și fugeau furiș, ca să nu simtă populația. Ziua se păcăleau unii pe alții cu minciuni oficiale, iar peste noapte dispăreau rânduri, rânduri, de nu-i mai pridideau nici trenurile. Muncitorii și copiii de școală nu mai cântau, fiindcă nu-i mai silea nimeni, iar tovarășilor le pierise cheful de veselie.

Numai femeea din casa vecină cânta! Cânta precum mai făcuse și altă dată de-când începuse războiul, tocmai în momentele în care Rusia suferea și sufletul Idei se frământa de neliniște și teamă.

Cântecul acesta o umilea și o îndârjea cu porniri de ură, mai mult decât toată panica înfrângerii și îngrijorarea zilei de mâine. Era ca o provocare trimisă direct în obrazul ei și ca o sfidare a puterii de care încă dispunea.

Ida își aduce aminte de ziua când s'a așezat cu familia ei în Haritonovca. Tre-cuseră câteva luni dela ocuparea Basarabiei de către ruși, când un cunoscut al soțului său i-a îndemnat să vină la Chișinău, asigurându-i că-și vor crea cu ușurință un rost în aristocrația proletariatului. Au lăsat dugheana din Hâncești și-au urmat sfatul bi-nevoitorului.

Ida era o femeie ambițioasă. În chipul ei roșcat ardea dorința și neastâmpărul de a însemna ceva. Avea simțământul că poate cuceri bărbații puternici și obține fa-voruri, numai cu ispita trupului și jocul capricios al zâmbetului. Se știa frumoasă și tare pe făptura ei. Cu îndrăsneală neșovăitoare se visa ridicată în lumea celor de sus, pe trepte fastuoase de răsfăț și admirație și voia cu tot dinadinsul să-și joace rolul. Deaceea când s'a ivit ocazia de a pleca la Chișinău, nici o clipă n'a stat la îndoială. In-cepuse chemarea destinului pe care-l așteptase cu înfrigurare.

O jena și-o enerva încă Moriț. Se căsătorise cu el din vrutul părinților pentru dugheana din Hâncești, dar nu-și luase însoțitor de ispravă. Moriț nu avea nimic din avântul, din pasiunea și ambițiile ei. Știa că-i va fi povară pe căile ce i se deschideau și într'adevăr așa a fost, fiindcă din toate planurile venirii la Chișinău nu s'a ales aproape nimic. Cu moliciunea firii lui de om neputincios, nu s'a putut impune unde trebuia și Ida s'a văzut silită să primească singurul lucru ce li se oferea, de a rămâne în Haritonovca, o suburbie a Chișinăului, într'o casă modestă a unui muncitor român care se refugiase cu familia în țară.

Ar fi vrut măcar să se instaleze în casa de alături. Era mai arătoasă. Avea o grădiniță de flori în față, o scară la intrare cu terasă în semicerc și o grădină largă de pomi fructiferi în fund. N'a izbutit să-și realizeze însă nici această dorință.

Casa o locuia un funcționar român cu soția și copilul lor de leagăn. Li surprin-sese invazia bolșevică tocmai când se născuse copilul, din care pricină, spre marea lor dezolare, n'au mai putut să plece. Acum li se aplica un regim de toleranță, până când agenții G. P. U. U-lui aveau să-i ridice pe rând, cu învinuiri grave de propagandă și sabotaj contra ordinii bolșevice, spre a-i trimite în locuri necunoscute.

Făț de nemulțumirile manifestate de Ida, tovarășii au asigurat-o că și această casă se va face liberă, dar că este în interesul organelor polițienești să mai întârzie cu arestarea celor rămași, pentru a descoperi și alte complicități. În realitate, faptul că era locuită casa, nu constituia o piedică, ci numai un pretext, ca să nu intre acolo fa-milia Abramovici din Hâncești. Erau alții care se socoteau mai îndreptățiți s'o facă.

Așa s'a întâmplat de au rămas în locuința muncitorului fugit, iar până la urmă n'au apucat nici alții să se instaleze dincolo. Se înlăturase unul pe altul, căutând fie-care să-și asigure pentru el stăpânirea casei.

Ida și Moriț au fost numiți apoi învățători în Haritonovca. Situația era acceptată ca un provizorat, până când, prin legăturile și stăruințele ei, nădăjduiau că vor putea să-și creeze alte rosturi.

Dar pentru prima neizbândă, ura de moarte familia de alături. Ana și Grigore Novac erau ținta mâniilor ce clocoteau în sufletul ei înveninat de poftă neîmplinite. Li văzuse de câteva ori posomorîți și cu chipurile vinovate de a nu le fi pe plac stăpâ-nirea rusească. Nu avea încredere în tovarășii care-și luaseră angajamentul să le arunce în spate o acuzare și să-i ridice. Vedea că lucrurile se amână și explicația o găsea în slăbiciunea și prostia bărbaților.

— Cu siguranță, le-a sucit capul și i-a îndobitocit femeea aceea perfidă, cugeta ea.

Și-a luat asupra-și sarcina de a se ocupa de ei. A încercat să-i iscodească, provocându-i cu vorbe violente, dar n'a izbutit să le smulgă nici o mărturisire. Știa că au cerut să fie repatriați și a lucrat să le zădărnicească planul plecării.

Pe urmă a venit războiul. De-atunci îi vede mereu senini și bine dispuși, iar Ana cânta fără teamă de parcă s'ar fi prăbușit toată puterea Rusiei.

Ida stă nemșcată în fereastră și cercetează cu priviri pătimașe geamurile casei vecine. Poate descopere vreo rază de lumină, lăsată măcar din neglijență, vre-un semn de înțelegere cu inamicul din partea Anei.

Dar nu se vede nimic. Casa e cufundată în întuneric și numai câte-o frântură de cântec răzbate înnăbușit printre ziduri.

A! Cântecul ăsta cât i se pare de infernal! Cum răsună ca o explozie de bombe și crește tumultuos ca o revărsare de ape cotropitoare! Parcă s'au unit sute de fanfare și trec cu vrășmășie în clocotiri de izbândă pe sub ochii Idei, nimicind-o cu țipătul sfidării lor. I se pare că prin glasul Anei cântă milioanele de românce, toată Basarabia, tot neamul românesc și tot frontul de luptă care se apropie mereu, ca o strânsoare de foc, într'o vijelie de cântec și biruință.

Se încruntă, își mușcă buzele cu mânie și-și face muștrări. Adevărat, Moriț e un idiot, dar ea, ea dece n'a deschis capul altora, dece n'a asmuțit până acum asupra Anei un om de ispravă, care să-i închidă pentru totdeauna gura aceea care cântă și-și bate joc de lumea visurilor ei?...

Își face diferite planuri, se gândește în toate chipurile și înfierbântată de pasiunea în care e prinsă pleacă dela fereastră. Mai bine că Moriț nu e acasă. Merge în camera de alături. Aci, dormitează cu o cârpă udă de-asupra capului, într'o canapea veche de catifea ruptă și slinoasă, Solomon Abramovici, tatăl lui Moriț. E un bătrân neputincios, cu figura pătată de suvițe sângerii, cu pleoapele umflate și umede ca niște sgăibi. Ochii lui nu se mai pot închide de multă vreme și parcă sunt gata să se scurgă peste găoacele de sânge închegat care-i înconjoară.

— Ai auzit? îl întreabă Ida cu furie. Iarăși a început să cânte!

— Da, da, cântă! răspunde molatec bătrânul Abramovici, trezit din amorțeala trupului și a gândurilor.

— Așa e, n'ar fi trebuit...

— Să așteptăm să vină românii, c'o să ne arate ea nouă.

Solomon Abramovici o privește cu admirație. Cu toate că nu e fiica lui, Ida îi e mai dragă decât Moriț. Îi e dragă pentru că are voință de bărbat și e frumoasă. Așa îi place lui să fie o evreică, nu cârpă fără dorinți și fără ambiții.

— Lasă că știu eu ce am de făcut, zice ea mai mult pentru sine și iese pe ușă afară.

* * *

— Să bem Serghie Vladimirovici, pentru tine, pentru Rusia mare și pentru tovarășul Stalin!

Ida întinde paharul omului încă nedumerit de ceea ce se întâmplă cu el, ținându-l sub împunsătura privirilor ei șirete.

— De când te așteptam să vii... șoptește apoi arătându-și ispititoare înflăcărarea obrazilor, și paharele se golesc dintr'odată cu sgomot și plescăeli de limbă.

— Hâ! face Serghie Vladimirovici și rămâne cu ochii blejdiți asupra ei.

Nu știe unde se află și cine este această femeie care-l tulbură, dar se simte bine, atât de bine că și-a uitat cu totul de însărcinarea pe care o avea.

— Te caut de ani de zile Serghie Vladimirovici. Acum te-am găsit și sunt fericită. Tu nu mă înțelegi încă, dar mai târziu..

Vorbele ei misterioase încurcă și mai mult mintea lui Serghie, care iarăși icnește în semn de uimire și plăcere.

— Hâ!

Aseară, Ida, după cele câteva cuvinte schimbate cu Solomon Abramovici, a ieșit nervoasă în stradă și a rămas până târziu acolo, numărând parcă fiecare drumet ce trecea prin fața casei. Căuta ceva? Aștepta pe cineva? Nimeni n'ar fi putut să priceapă cugetele și taina ce-o aducea acolo.

Când s'a liniștit strada, s'a întors în casă tot atât de încredințată ca și'n clipa în care ieșise la poartă. Avea impresia că pășise în gol, sau că întinsese cu hotărîre o mână ca să se prindă de ceva și rămăsese cu mâna întinsă. Singurul lucru de care se bucura, era lipsa lui Moriș deacasă. De când începuse războiul își petrecea timpul mai mult prin Chișinău, unde era chemat să dea și el o mână de ajutor la îngrijirea răniților.

Acum Ida se simțea singură, fiindcă bătrânul Abramovici nu putea fi luat în seamă. El sta nemișcat în odaia lui, schimbându-și cărpele ude de pe cap și tocând ca un vierme firul vreunui gând întunecat.

Femeea s'a frământat toată noaptea de neastâmpăr, iar a doua zi a plecat la Chișinău, de unde s'a întors către prânz încărcată de pachete. A lucrat la bucătărie câteva ceasuri, a pus sticlele cu băutură la gheață și după ce i-a dat lui Solomon să mănânce, s'a închis în odaia ei. Aci a stat până seara, când a ieșit iarăși în drum, gătită în rochia cea mai bună, pomădată cu dresuri și parfumuri de parcă s'ar fi pregătit să meargă la bal.

Încă nu se făcuse noapte. Pe uliță, călători de tot felul se urzeau într'o parte și într'alta ca la bălci. Ida prindea în străfulgerarea privirii pe fiecare dintre ei, dar îndată strămba din nas cu nemulțumire. Numai ea știa din ce pricină.

După câțva timp de cercetări zadarnice, a auzit un ropot răsunător. Venea un călăreț dinspre Chișinău. L-a privit lacomă până s'a apropiat de ea. Era un militar cu statura falnică, lat în umeri și'n spate, vânjos și cu chipul dur. Casca de metal era făcută parcă anume pentru înfățișarea lui masivă.

Ida a ridicat capul cu semeție și când călărețul a ajuns în dreptul ei, i-a făcut semn cu mâna să oprească. Un semn de poruncă, de rugă și taină, pe care bolșevicul l-a priceput dintr'odată. Militarii aveau ordin dela Kremlin și dela comisarii politici să se folosească, pe cât le va sta în putință, de colaborarea civililor în misiunile și lupta lor. Femeia a deschis poarta și cu aceeași mână i-a arătat direcția, poftindu-l să intre. Pe urmă călărețul s'a trezit în odaia ei și-acum petrec amândoi ca niște vechi prieteni, regăsiți după îndelungate căutări.

— Bea serghie Vladimirovici, bea tovarășe pentru Rusia... Și paharele se golesc unul după altul.

Serghie se simte bine, dar uneori încearcă să înțeleagă pricina acestei întâmplări. A plecat să ducă niște plicuri sigilate cu ordine secrete și grabnice la un post de comandă din zona de operații, unde a mai fost el și altă dată, și iată unde a ajuns acum! Poate i s'a întins vreo capcană!..

— Hâ, face din nou, smucindu-se într'o strămbătură teribilă în fața Idei și părăsește gândul acelei vagi îngrijorări. A aflat că este evreică și lucrul acesta îi alungă orice temere.

— Frumoasă ești tovarășă !

— Și tu ești frumos, Serghie Vladimirovici !

— Cum zici că te chiamă, că ți-am uitat numele ? Hă !

— Ida Abramovici ! Și Ida își deschide brațele înclinându-se teatral în fața rusului, apoi se învârtește și iarăși se înclină rostindu-și numele și răsând cu capul pe spate.

— Ida Abramovici ! Ha, ha, ha ! Ești ca o șopârlă de sglobie și tânără...

Femeea salută cu pumnul ridicat, scuturându-și sânii sub văzul înfometat al rusului.

— Ascultă Serghie Vladimirovici, zice ea dintr'odată cu hotărîre. Vreau să cântăm ! Să cântăm pentru toată Rusia și pentru revoluția noastră, cum nu s'a mai cântat de mult. Să cântăm tare să se sguđue pămîntul.

Serghie face un semn de plictiseală dar și cu o nuanță de surpriză.

— Nu, Ida Abramovici. Nu vom cânta în seara asta.

— Vreau să cântăm, stăruiește ea. Cine ne poate opri ?

— Nu trebuie să cântăm, fiindcă s'ar strînge și alți tovarășii aci și n'ar fi bine. Nu e timp de petrecere, Ida Abramovici !...

Femeea se face că-l înțelege și renunță. Se învârtește cu o veselie prefăcută, infoindu-și rochia și Serghie o prinde de mână. O trage spre el, dar Ida se smulge repede și fuge în colțul din fund.

— Am să joc, atunci, ca să simt că petrec cu tine. Și'ncepe să-și mlădie trupul legănându-se într'o parte și'ntr'alta, agitând brațele și săltându-și sânii provocător.

Serghie își umple paharul și-l dă peste cap, apoi rămâne cu ochii tulburi pironiți asupra ei. Ii place mai mult cum o vede acum. Ida sare de pe un picior pe altul, își vîntură părul cu degetele, își cerne șoldurile și-și ridică poala rochiei până peste genunchi.

— Hă !

Podelele răsună de pașii ei și ritmica lor mărunță zăpăcește auzul lui Serghie. Dar îi place. O urmărește cu gânduri sălbatece și cu privirea lacomă a ochilor ațâțați. Poalele femeii saltă mereu cu nerușinare într'un vârtej de ademeniri tot mai crâncen. Pe urmă jocul se curmă brusc și Ida își dă drumul într'un răs sgomotos.

— Te iau cu mine, Ida Abramovici, silabisește întunecat nusul.

— Merg, Serghie Vladimirovici. Dar eu vreau să te fac mare. Vreau să fii în fruntea tovarășilor, sus, peste ei !...

— În fruntea tovarășilor ? Hă ! Asta nu se poate.

— Ba se poate. Vreau eu !

Bolșevicul nu-i mai urmărește vorbele. I-a cuprins trupul în turburarea ochilor și-i urmărește mișcările cu încordare de fiară. Ida simte și gâlgăie într'un răs histeric. În clipa asta, Serghie se ridică din scaun ca o namilă cu mâinile întinse și năpustindu-se asupra-i, o prinde în brațe, rostogolindu-se cu ea pe scânduri.

Din camera de alături, Solomon Abramovici ascultă înțepenit într'o atenție chinuită, cu gura căscată și ochii sgâiți. Iși pune mâna după ureche și se scarpină în neștire cu vârful unghiei. Parcă se încearcă o furnicătură prin carnea lui putredă. E numai o părere venită cu sgomotele de alături. Bătrânul râde și vorbește singur :

— Ida !... Bun răsad de femeie...

* * *

Serghie Vladimirovici ridică din nou paharul.

— Așa tovarășe, vorbește Ida oarecum îmbufnată. Noi nu mai putem cânta.

Rusia nu mai are voie să cânte. Proletarii trebuie să tacă. Ne-a moleșit războiul și ni s'au frânt ambițiile? Cine ne oprește?

— Trebuie să tăcem, Ida Abramovici!

— Dar trădătorii și spionii au voie să cânte?

Serghie face ochii mari. Iși aduce aminte de misiunea ce i-a fost dată și pe care numai el o știe. Cât a trecut decând s'a abătut aici! Și de ce nu și-a văzut de drum?

— Ida Abramovici, răcnește el; ce-ai avut cu mine de m'ai adus în casa ta?

Ida îl înlănțue cu brațele pe după gât și-i șoptește tainic:

— Am prins o spioană, Serghie Vladimirovici, și ți-o predau ție, pentru că vreau să te fac mare!

— O spioană?

— Da! O auzi cum cântă? Taci și ascultă... Ssst... Nu te mișca. Auzi? Cântă...

Cântă în fiecare seară pentru dușmanii Rusiei și spune fără teamă că vor veni în curând. Se pregătește să-i primească. E fericită, Serghie Vladimirovici. A făcut stegulețe, a strâns bucate și băuturi ca să le întindă masa când vor veni... Are flori și cântă. Cântă și face semne cu lumini, noaptea.

Serghie Vladimirovici ascultă uluit. I se pare c'a auzit o undă de cântec, dar nu pricepe bine spusele Idei. E amețit și obosit.

— O spioană! Hă! Și cântă...

Ida îl prinde de mână și-l trage după ea.

— Vino aici, tovarășe. Am un martor venerabil.

Martorul e Solomon Abramovici. Când dă cu ochii de el, rusul se strâmbă cu desgust.

— Ai auzit? întrebă Ida pe Abramovici.

— Cântă! Tocmai dormeam și m'a trezit din somn. E o ticăloasă și o spioană! Jidovul vorbește cu o revoltă nenaturală, mai mult țipând. Apoi, domolindu-și glasul, se adresează femeii:

— Ida, să stea tovarășul c'o fi obosit și flămând.

— Să stea, dar mai întâi să facă dreptate Rusiei.

— E o spioană aici? întrebă Serghie pătruns de gravitatea celor auzite.

— Cum o să fie aici, Serghie Vladimirovici? E'n casa de alături. În casa pe care i-au lăsat-o tovarășii...

Rusul se trage înapoi și intră împreună cu Ida în camera ei. Acolo și-a lăsat casca și revolverul. Stă în picioare, se uită la Ida și nu știe ce să spună. Se clatină și-i e somn.

— Serghie Vladimirovici, înțelegi, eu nu aiurez. Spioana se află aproape de noi, și dacă ea mai trăește însemnează că Rusia... Dar nu se poate... Tu vei merge în fruntea tovarășilor, fiindcă tu vei salva Rusia de la pieire. Tu trebuie să fii mare...

Serghie o ciupe de sâni și Ida se înveselește. Il prinde de după gât și-i apucă buzele între dinți. Apoi îi pune mâna pe revolver, ca și cum l-ar invita să ia o hotărâre și spune tremurându-și glasul că vrea să plece cu el.

— Dacă ucizi spioana voi fi toată viața numai cu tine.

O s'o ucidă, vezi bine, nu trebuie să-l roage ea atât ca să-și facă datoria.

Femeea delirează de fericire. A ajuns însfârșit la clipa pe care o urmărește cu îndârjire de-atâta vreme.

Se bucură de priceperea ei și de felul cum a izbutit să-și împlinească dorința fără sfatul și ajutorul nimănui. Triumful acesta îi va aduce desigur și altele, chiar dac'ar fi să părăsească Basarabia din pricina armatelor românești și să se înfunde în

adâncimile Rusiei... Oriunde va fi, va duce cu ea faima de a fi descoperit o spioană și îndreptățirea la recompense și onoruri. Toți o vor iubi și vor vorbi despre ea cu admirație fără seamăn.

— Gata !

— Să mergem Serghie Vladimirovici.

Au ieșit în stradă. Au trecut furișându-se pe portiță în curtea casei vecine și acum bat la ușa din față.

E o noapte senină. Luna ca o bucată de metal înroșit în foc, revarsă peste copaci și peste frunzele pomilor, o boare fumurie, păsloasă. Se aud bubuituri înfundate din zona frontului și un orăcăit de broaște ca o palpitație neîntreuptă a nopții.

Ida are sentimentul că noaptea asta se află sub puterea cugetului său, cu toate tainele și întâmplările ce se urzesc în adâncuri. Nimic nu poate fi mai tare decât voința ei în care simte cum răzbate cu pulsații sălbatice dorința întregii Rusii, de a cuceri, de a stăpâni și de a juca sub călcâiul ei, după bunul plac, destinul și viața altora.

Simte plăcerea lăcomiilor de stepă și a uraganelor nimicitoare. I se pare că sufletul ei de evreică, talmăcește mai bine decât oricare altul, orgia de porniri mistuitoare a nedomoliturii imperiu.

În curând ușa se va deschide și foamea de sânge i se va astâmpăra.

Dar lucru straniu. Ușa nu se deschide și nici vreo mișcare nu se aude prin camerele întunecate. Ana nu se grăbește să-și ofere viața pentru gloria Idei.

Serghie Vladimirovici bate nervos cu botul cizmei și sguode mânerul ușii. Zădarnic. Nu răspunde nimeni. Infuriat, îi dă o lovitură de umăr și ușa sare în țandări. Din sfărământurile geamului un ciob i-a făcut o creștătură în obraz. Rusul înjură și e foc de mânie. Ida știe că spectacolul va fi cu atât mai plăcut și se bucură în sinea ei.

Acum înaintează. Serghie ține revolverul într-o mână, iar cu cealaltă o sprijinește pe Ida. E întuneric, și-abia dibuiesc pereții. La răgnetele lui, nu răspunde nimeni. Curios! Parcă n'ar fi locuită casa asta. Femeea scormonește prin buzunarele rusului și scoate o cutie de chibrituri. După căutări chinuite, găsește o lampă pe care o aprinde. Au ajuns în camera de culcare. Nici un semn. Patunile sunt răvășite și odaia în dezordine de parcă ar fi prădat-o cineva. Trec dintr-o cameră într'alta, cercetează cu de-amănuntul, dar peste tot același pustiu.

— Să știi c'au fugit în pivniță, zice Ida oarecum îngrijorată.

— Ce pivniță! Se răstește Serghie Vladimirovici. Nu vezi că nu locuiește nimeni aici ?

Ida protestează ca după o jignire.

— Unde e spioana, Ida Abramovici? se încruntă rusul.

— Aici a fost, tovarășe. Știe lumea c'aici a fost.

— Și de ce ai așteptat până să plece? Ori dacă spioana nu mai era aici, de ce m'ai oprit pe mine din drum, Ida Abramovici?

Într'adevăr, Ana și Grigorie Novac își luaseră copilul și o legătură și pleaseră în noaptea trecută spre locuri necunoscute, cum fuseseră și alți români amenințați de furiile bolșevice.

— De ce m'ai oprit din drum, ticăloaso? Știi tu câți tovarăși au murit până acum din pricina asta?

Ar vrea să mai spună ceva, dar simte o umezeală de-asupra buzei. Sângele s'a prelins din rană pe obraz și acum îi intră în gură. Se șterge cu limba și rânjește.

— Hâ! hâ!

Ida îl privește înfricoșată în vreme ce el se caută prin buzunare. Se uită la revolver și se gândește dacă ar putea să prindă o clipă ca să i-l smulgă din mâini.

— Unde-i spioana, Ida Abramovici? Unde sunt plicurile mele?

E împietrită de groază și uluită. Parcă nici nu-și dă seama cum a ajuns aici cu namila asta care o înspăimântă.

— Tovarășe, eu n'am văzut plicurile dumatiale. Le-oi fi pierdut pe undeva. Să le căutăm acasă, poate ți-au căzut când am fost pe scândură...

Rusul stă nemișcat cu revolverul îndreptat asupra ei și obrazul întinat de sânge. Femeea tremură.

— Nu mai glumi așa, Serghie. Mă sperii. Se roagă ea privindu-l cu disperare și umilință.

— M'ai tras în capcană, Ida Abramovici. Acum na! Și fără să mai aștepte vreo vorbă, tovarășul apasă pe trăgaci și-i descarcă revolverul în piept. Casa hăuie de șomotul bubuiturilor și de înfricoșatele țipete ale Idei care se prăbușește mototol lângă zid.

Au răsunat mai multe împușcături și Solomon Abramovici le-a auzit și el ca pe niște soli cerești care-și vestesc gloria după care umblase Ida. Se bucură de triumful ei.

Rusul, rămas în picioare, se uită la țeava revolverului care fumegă, și rânjește.

Plicurile le va găsi desigur acolo jos, unde-l încinseseră brațele fierbinți ale femeii ucise și unde a simțit svâcnetul viu al pieptului din care acum aleargă gâlgâind șiroaie proaspete de sânge.

Dar tot nu-i pot folosi la nimic. Misiunea lui s'a oprit aici lângă trupul care se sbate în convulsiunile morții. Se uită la Ida și un amestec bizar de gânduri și sentimente se încrucicează în inima lui. O lovește cu botul cizmei, pe urmă se apleacă, îi mușcă buzele și-i așează peste frunte o șuviță de păr.

TREC ANII

DE

PETRE PAULESCU

Eupatonia-Crimeia, 10 Ianuarie 1942

Trec anii peste mine ca un sbor
Și nimeni nu mă știe cine sânt;
Sunt pururea prin viață călător
Și cerul doar mă leagă de pământ.

Imi ies în cale zări și aurori
Mă scald în roua stelelor sublime
Trec amintiri în cărduri de cocori...
Unde cobor, și urc, spre ce 'nălțime?

Mă bat cu crivățul și stepele în piept
In mersul meu, mereu spre răsărit,
Adorm în ger, mă scol, iau drumul drept
Și sparg cetăți și sunt nebiruit.

Pentru Iisus n'am teamă nici hodină
Nu-s obosit și nu cunosc repaos
Vreau besnele ca să le fac lumină
Și liniștea s'aștern unde e haos.

Mă mișc, vârtej, spre puncte cardinale
Și'nalt troițe, unde-i hulit Hristos;
Din viață Doamne-Ți dărui osanale
Iară din moarte Ți-aduc smerit prinos.

P O E S I I

DE

C. MIU-LERCA

C I C I L A C I

Invăluit în volburi la vâltori,
cu tumba de copii de-atâtea ori,
mă văd gonind cu ploaia 'n pălărie,
la 'ntrecere pe-ogaș cu Sântilie.

Acolo-o moară de tuleu, o stea,
atâtea bucurii în iaz rotea,
când pumn cu pumn lipeam imala 'n șocuri,
că înseram cu apele în jocuri.

Și, Doamne-Doamne, ce bătaie luam,
târziu și uzi acas când ajungeam,
că-așa-s bătrânii 'n grija lor uitau,
că 'n noi și 'n ploaie, înșiși ei erau.

Iar mâine-zi, când apele-au plecat,
din iazul galben ce l-am frământat,
pe scamnu' dela poartă-am început,
o joacă nouă 'n chipuri moi de lut,

ca'n vremea, Dumnezeu când s'a jucat,
a șasa zi, cu-același aluat,
din care-Adam cioplit fu cu-n cuvânt
întâie jucărie de pământ...

Băuțe albe 'n vaduri verzi, creșteau
atâția miei, în palma noastră, stau',
iar cucumelcii-'și încercau în mână,
sfioasele cornițe de țărână.

Și ne 'nșiram păpușile pe vatră,
mai mândre, mai aievea ca la șatră :
păpuși de lut, cu ochii de mărgele,
cu chica de porumb, iar din muiele,

le încheiam mânuțele, să ție,
când le 'mbrăcau surorile în iie
Și le culcam în suflet, cicilaci,
ai lumii noastre de copii săraci.

PRIMĂVARA

Hei ! par'că-i nuntă azi în toată țara —
și-i veselă mireasa, primăvara.
Vezi, fiecare floare-i par'c'o iie,
ce i-a 'nflorit-o Domnul, bucurie.

Măgrinii 'n roiu cu-albinele-au pornit —
și 'ndantelatul vâl i l-au urzit,
iar soarele-o cunună, peste ani,
sub bolți cu canlelabre de castani.

Hei ! — nuntă ca a ei, n'a fost și nu e ;
din văi în munți o horă verde suie —
și cerul și pământul se-ospătară,
la masa ei cu maci de foc și pară..

Iar vântul, mire, 'n spice-o legăna,
furtună 'n crengi, răsând o resfira,
apoi, de-a-ascunsa, jocul nesfârșit,
cu cucul în pădure s'a pornit...

POEM DE DRAGOSTE

DE

OCTAV SARGETIU

Plin, în visul meu, tot trandafir !
Ca fântâna dorul răcorești
Când te sorb cu-ale-amintirii cești
Și-aburul trecutului respir...

Luna-și varsă fagurul pe lume.
Fir de dulce violină, jar —
Îmi mai trage-același vechi hotar,
Cântecul pierdut aici anume.

Muguri și ecou de primăvară
Clopoțelul inimii deșteaptă ;
Plânsă amintirea mi te-așteaptă
Sol, plutind în aur peste țară.

Numai ochii nu mi-i da: mă doare
Vagul lor reproș de ape dulci
Când o fi pe suflet să îmi culci
Lebăda iubirii-amăgitoare.

ATHENAGORA ATHENIANUL DESPRE INVIEREA MORȚILOR

DE

IOAN COMAN

— INTRODUCERE —

Ideia nemuririi morților este una dintre cele mai scumpe credințelor și speranțelor neamurilor de pretutindeni și de totdeauna. Oricare ar fi fost impuritățile superstițioase ale religiilor naturiste, politeiste, henoteiste, sau monoteiste precreștine, oricare ar fi fost geneza sau orientarea generală a articolelor fundamentale de credință ale acestor religii, oricare ar fi fost ciudățeniile cultelor lor sau formația și moravurile clerului lor, ideia nemuririi a circulat totdeauna cu mai multă sau mai puțină putere în organismul acestor forme de adorare a divinului. E adevărat că această nemurire a morților era imaginată și crezută în moduri deosebite. Nota comună a celor mai multe din credințele în nemurirea morților este că sufletele decedaților continuă să ducă, în împărăția morții, o existență adesea asemănătoare celei de aici; că nu rareori aceste suflete dorind fierbinte să revadă și să atingă locurile sau persoanele în preajma cărora au trăit pe când erau împreună cu trupurile lor, reușesc să se degajeze din implacabilul lanț al destinului și să revină pentru un anumit timp la suprafața pământului drag, unde se bucură de frumusețile lui și unde mai ales gustă lumina soarelui sfânt; că unele din aceste suflete, pentru pricini speciale se reincarnează în oameni sau animale o bucată de vreme, pentruca din nou să treacă în regatul umbrelor, de unde — potrivit unor legi insondabile — vor relua metemotomatosă spre a împlini cercul asprei Necesități, al Karmei sau al altor obligațiuni tainice; că după trecerea unui anumit număr de ani sufletele vor fi judecate și vor primi răsplata faptelor lor din timpul vieții: unele — cele bune, cele viteze, cele înțelepte, cele pure, cele iubitoare — vor avea ca lot sălășluirea împreună cu zeul sau cu zeii în împărăția luminii și a fericirii nealterate, altele — cele rele, cele lașe, cele ignorante, cele impure și cele criminale — vor fi pedepsite să vagabondeze la infinit ca umbre

mizerabile prin ținuturi smârcoase și prăpăstioase, să fie chinuite în felurite chipuri sau să fie retrimise pe pământ pentru a duce o existență infamantă; că, în fine, după trecerea unui anumit ciclu de ani, universul purificat sau distrus prin foc, printr'un demon puternic sau prin alt instrument, renaște din propria sa cenușă cu oamenii din ciclul anterior, dar reînnoiți și desăvârșiți. Aceste elemente deosebitoare, datorite climatului moral și intelectual al fiecărei religii, nu infirmă, ci reliefează și mai accentuat nota comună: sufletul, deci omul, trăește și după moarte, în pofida aparențelor.

Gândul că omul este cea mai înaltă expresie a frumuseții și desăvârșirii, că ideile și realizările sale care schimbă fața lumii nu sunt ceva trecător, că salturile minții și inimii sale bat deseori la poarta divinității, a angajat însăși filosofia ca susținătoare a nemuririi omului. Lăsând la o parte sisteme filosofice care ca pitagorismul și neoplatonismul erau în același timp și asociații religioase, reținem că filosofi ca Platon, stoicii și școlile derivate au făcut din nemurirea sufletului o pârghie puternică a gândirii lor. Cugetarea filosofică și-a dat seama că frumusețea și perenitatea înțelepciunii umane — piscul sufletului omenesc — sunt reflexul frumuseții și perenității acestui suflet, că știința și adevărul după care însetează atâta duhul omenesc numai prin suflet se pot găsi sau cel puțin presimți, suflet care pentru acest motiv este, dacă nu consubstanțial, cel puțin asemenea sau în tot cazul preambul adevărului. Dacă adevărul, ca genază și scop al existenței, este etern, eternă se cuvine să fie și această anticameră, această solie a eternității care este sufletul.

Acesta este stadiul la care, sub puterea revelației naturale și a propriilor ei eforturi, ajunsese omenirea precreștină. Stadiu interesant și măreț în anumite privinți. Dar el era numai o pregătire, o întrezărire a adevăratei învățături despre învierea morților. Creștinismul ca revelație totală a adevărului a descoperit prin persoana istorică a Mântuitorului Iisus Hristos și adevărul total al învierii morților. Acest adevăr creștin al învierii morților are două elemente fundamentale constitutive: 1) omul va învia în întregimea naturii și personalității sale, adică și cu trupul și cu sufletul; 2) moartea și învierea reale, istorice ale lui Iisus Hristos sunt dovada morții și învierii integrale a oamenilor. Puterea de iradiere și de convingere cu care lucra creștinismul primelor veacuri se datora în primul rând minunii nemaiauzite a învierii Domnului, care, spărgând legile universului și risipind întunericul păcatului și groaza destinului, a instaurat universul luminii, al harului și al vieții veșnice. Invierea lui Iisus nu fusese o simplă iluzie sau un postulat de credință pentru edificarea comunității creștine în formație, ea nu era o superstiție mitologică profesată de un vulg imbecil și ignar și nici o teorie metafizică inventată pentru trebuințele vreunei teze, ci un adevăr istoric controlat de contemporani și atestat cu profunziune de martori oculari. Faptul învierii Domnului și o seamă de afirmații ale învățaturii acestuia dădeau creștinilor convingerea nesdruncinată că vor învia și ei așa cum a înviat El: cu trupul și cu sufletul. Credințele păgâne și filosofiile spiritualiste precreștine care admiteau nemurirea favorizau cu veșnicia numai sufletul. Numai sufletul, pretindeau ele, se putea bucura de o existență eternă, fiindcă imaterialitatea și neschimbabilitatea lui îi confereau privilegiul eternității. Trupul nu se putea împărtăși de această favoare pentru că el era material, schimbător, supus stricăciunii și dezagregării; experiența arăta de mii de ani că după moarte trupul se risipește în praf și în neant, că, introdus în pământ sau ars pe rug, el nu mai lasă nimic după el. Aceași experiență stabilea că este definitiv și pentru totdeauna exclusă posibilitatea unei reîntoarceri a elementelor componente ale trupului și a revenirii la viață. Niciun zeu, un erou, sau un om de rând nu fuseseră văzuți vreodată înviați din morți. Invierea lui Osiris, Dionysos, Attis, Adonis ș. a. era

simbolică și mitologică; ea simboliza reînvierea forțelor naturii în fiecare primăvară, anotimp în care erau fixate sărbătorile principale ale acestor divinități; această înviere nu aparținea unor personaje reale, istorice, alcătuite din carne și oase, ci unor personificări mitologice, unor ficțiuni superstițioase, poetice sau speculative. Iisus Hristos este primul om în istorie și unicul Dumnezeu — pentru că adevărat — în univers care a înviat din morți realmente, în carne și oase, sub controlul martorilor cari au verificat faptul pe teren.

Învierea lui Iisus Hristos, relatată pe larg de Evangheliști și înălțată de Apostolul Pavel la rangul de principiu suprem al credinței creștine, a generat, cum am spus, convingerea și credința nesdruncinată în învierea morților, înviere integrală — a trupului și a sufletului — așa cum fusese aceea a Intemeietorului. Această credință în învierea morților, gloria și sublimul creștinismului, acceptată cu entuziasm și recunoștință de marile masse, a întâmpinat rezistență, uneori critici disimulate, alteori aprinse și răsunătoare, în cercurile intelectuale, în deosebi filosofice, ale lumii greco-romane. Aceste critici s'au intensificat și s'au înmulțit cu trecerea timpului, pe măsură ce creștinismul se organiza în sistem doctrinal și lua poziție față de concepțiile filosofiei profane. Ele au atins punctul culminant în jumătatea a doua a secolului II, în epoca înfloririi maxime a Apologeților creștini. Aceștia aproape toți au scris câte un tratat despre învierea morților. Din cele mai multe din aceste tratate nu ni s'au păstrat decât neînsemnate fragmente fără continuitate și fără putință de concluzie; cele mai numeroase și mai întinse sunt acelea ce ne-au rămas din tratatul Sfântului Iustin Martirul și Filosoful. Un singur tratat despre învierea morților ne-a rămas în întregime din perioada Apologeților: este acela al lui *Athenagora Athenianul*. Filosof în adevăratul înțeles al cuvântului, „filosoful creștin din Athena“, creștin de profundă convingere și de înaltă ținută morală, Athenagora e unul din spiritele cele mai alese, mai precise și mai adânci din galeria apologetice creștine a primelor veacuri. Autor al unui tratat clasic: *Ambasadă pentru creștini*, adresat în 177/178 împăraților Marcu Aureliu și Lucius Aurelius Commodus, Athenagora apără pe creștini de cele trei acuzații curente: ateism, antropofagie și imoralitate, cu o obiectivitate, cu o lealitate, cu o siguranță, cu o temeinicie speculativă și istorică, în fine cu o eleganță în demonstrație și în întreaga lui atitudine, cum rar se poate întâlni în aceeași măsură la un alt apologet contemporan sau posterior. Aceste calități, garnisite adesea cu o fină ironie, se regăsesc în tratatul său *Despre învierea morților*, scris în jurul anului 180. Respectând cu scrupulozitate un plan riguros alcătuit, autorul nostru susține teza învierii morților cu argumente exclusiv filosofice. El nu se sprijină, în demonstrația sa, pe texte scripturistice și nici pe raționamente deduse din texte subînțelese. Patru citate neînsemnate, două din Noul Testament¹⁾ și două din Vechiul Testament²⁾ servesc nu ca argumente ci ca verificare a concluziilor sale. Auditorii și citătorii tratatului n'acceptau probabil argumente și demonstrații din afara formațiunii și preocupărilor lor filosofice. Athenagora se conformă în consecință; cu atât mai mult, cu cât tratatul său despre învierea morților este provocat de aceste cercuri filosofice păgâne sau semicreștine, unde învierea era ironizată sau socotită pur și simplu drept un „non

1) Athenagora Athenianul, Filosoful creștin, *Despre învierea morților*, 18, 61 C, 19, 62 B = Sf. Ap. Pavel, I Cor. 15, 53; II Cor. 5, 10; I Cor. 15, 32. Folosim pentru tratatul *Despre învierea morților* edițiile lui Carol Otto, *Athenagorae Philosophi Atheniensis Opera*, în *Corpus Apologetarum Christianorum saeculi secundi*, volumen VII, Iena, Frider. Mauke, 1857, pp. 186—290, și Ed. Schwartz, în *Texte und Untersuchungen*, 4, 2, 1891.

2) Athenagora, *op. cit.*, 23, 65 D = Exodul 20, 12, 14; Athenagora, *op. cit.* 19, 62 B = Isaia 22, 13.

possumus“ științific. Partizanilor cu totul necredincioși, îndoelnicși sau nedumeriți ai cenacurilor filosofice din Athena și poate și din Alexandria, Athenagora le răspunde cu două serii de argumente: unele *teologice*, altele *antropologice*. Să le luăm pe rând.

CAPITOLUL I

Argumente teologice

1. *Știința și puterea lui Dumnezeu*. Dogma învierii, așa de îmbrățișată și de cultivată de masele creștine, era batjocorită și caricaturizată de aceia cari se împăunau cu mult-puțina lor știință despre ce e posibil și ce nu e posibil în lumea fenomenală. Ei pretindeau că este imposibilă o realcătuire a elementelor componente ale corpului și că nimeni nu este în măsură să facă această operație. Odată intrat în dezagregare și în neant, omul, cel puțin sub forma alcătuirii sale fizice, nu mai revine niciodată. Dumnezeu sau zeii diferitelor filosofii teologice elenistice erau copleșiți cu tot felul de attribute superlative, dar nu-l aveau și pe acela al creării din nimic. Deaceea filosofii nu puteau sau nu voiau să facă din zeii lor agenți ai învierii morților. Asemenea principiu odată acceptat implica restricții puternice și multiple pentru libertatea neîngrădită a ipotezelor filosofice sau parafilosofice. Dumnezeu creștin crease lumea din nimic; El putea, deci, să realcătuiască și să readucă la viață trupurile descompuse și anihilate.

Athenagora afirmă că Dumnezeu — Dumnezeul adevărat, cel creștin, bineînțeles — are și știința învierii corpurilor și puterea de a aplica această știință. El cunoaște natura corpurilor care vor învia atât în ceea ce privește membrele integrale cât și părțile membrilor. El știe unde merge fiecare din elementele dezagregate, care dintre ele a primit risipirea și s'a îndreptat spre ce-i este propriu³⁾. Dacă Dumnezeu, înaintea alcătuirii speciale a fiecărui corp, cunoștea natura elementelor din care aveau să fie create corpurile oamenilor, dacă El știa părțile acestor elemente din care avea să fie luat ceea ce părea necesar pentru formarea trupului omenesc, este evident că și după disoluția totală, El va ști unde s'a dus fiecare din acelea din care El a luat pentru alcătuirea fiecărui corp⁴⁾. Maiestatea și înțelepciunea lui Dumnezeu — ambele elemente constitutive ale naturii divine — prevăd cu ușurință cele ce nu sunt încă și știu cele ce nu mai sunt⁵⁾. Puterea care a creat corpurile e capabilă să le și învieze. Dacă această putere a făcut, cu ocazia primei creații, corpurile inexistente ale oamenilor și primele începuturi ale acestora, Ea va fi în măsură să le și învieze cu aceeași ușurință în orice chip ar fi⁶⁾. „Această putere este capabilă să dea formă materiei socotită de ei⁷⁾ informă, să împodobească cu multe și felurite chipuri această materie fără chip și fără podoabă, să reunească într'un singur tot părțile elementelor, să împartă în multe sămânța unică și simplă, să articuleze ce este desfăcut, să dea viață la ce e mort, să unească ce e dezagregat, să învieze ce zace, să reînvieze ce este mort, să prefacă în nesticăciune ce e stricăcios“⁸⁾.

După aceste generalități, Athenagora menționează și examinează cu lux de amănunte o obiecție specială, în aparență destul de gravă, pe care filosofii păgâni o adu-

3) Athenagora, *Despre învierea morților*, 2, 42 C.

4) Idem, *op. cit.*, 2, 42 D.

5) Idem, *op. cit.*, 2, 43 A.

6) Idem, *op. cit.*, 3, 43 A.

7) Filosofii păgâni adversari ai învierii.

8) Athenagora, *op. cit.*, 3, 43 B C.

ceau posibilității învierii. Ei spuneau, anume, că mulți oameni au pierit în naufragii sau s'au înecat în fluvii unde au ajuns hrană peștilor, unii au murit în războaie sau în alte împrejurări nefericite și au rămas fără mormânt, pradă fiarelor. Corpurile umane devorate de aceste fiare trec, după un anumit timp, în care aceste animale ajung pradă oamenilor, în corpurile acestora din urmă; în felul acesta, corpuri umane ajung în alte corpuri umane sub formă de hrană⁹⁾. La acestea se adaugă cazurile în care părinții, împinși de foame, de nebunie sau de cursele dușmanilor și-au mâncat propriii copii; se citau ca exemple *Masa medică*, *Ospețele tragice ale lui Thyeste* și alte nenorociri de același fel la Greci și la Barbari¹⁰⁾. „Din acestea ei deduc, precum cred, că învierea este cu neputință, întrucât aceleași părți nu pot să învieze și cu unele trupuri și cu celelalte, pentru că sau nu pot să se alcătuiască corpurile celor dintâi, deoarece părțile care le compuneau au trecut în alții, sau în cazul când aceste părți sunt redade celor dintâi, rămân incomplete elementele și corpurile celor de al doilea“¹¹⁾. Acestei concluzii trase din întâmplări reale sau imaginare, Athenagora îi opune întâi, cu anticipație, afirmația categorică că puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu pot uni la un loc și reface chiar pe cei sfâșiați de fiare, fie că au trecut în unul sau mai multe animale, fie că din acestea au trecut în altele, fie că au revenit, potrivit legii firești a disoluției, la primele lor începuturi, adică la dispariția totală¹²⁾. Dar această replică, bazată pe adevărul general al atotștiinței și atotputerniciei divine, putea fi socotită că era un postulat impunător al credinței creștine, dar fără putere probatorie sub raport filosofic. Deaceia autorul nostru, bazat pe adevăruri obiective biologice și fiziologice ale funcționării corpului uman, dă adversarilor învierii o a doua replică, după care nu tot ce intră în trupul nostru este asimilat, și nici această asimilare nu înseamnă o impropriere totală a elementelor asimilabile. Cu alte cuvinte că trupurile umane, ajunse a fi consumate de oameni prin devorarea peștilor, a fiarelor sau în alt chip, nu rămân și nu fac parte integrantă din corpurile consumatorilor. Argumentarea lui Athenagora este așa de strânsă și de captivantă, unele din elementele demonstrației sunt așa de valabile și astăzi, încât îmi iau îngăduința să citez textual măcar un fragment: „Cei ce afirmă asemenea lucruri par că nu cunosc puterea și înțelepciunea Creatorului și a Chivernisitorului acestui univers care orânduiește hrană firească și potrivită naturii și genului fiecărei ființe, care a stabilit ca nu orice natură¹³⁾ să treacă în unirea și amestecarea cu orice corp, care nu resimte nicio greutate să despartă cele ce au fost unite, care îngăduie naturii fiecăreia dintre creaturi să facă sau să sufere cele firești, dar care câteodată pune și stavilă, care acordă tot ceea ce voește sau schimbă în ceea ce voește. În afară de cele spuse se pare că ei (adversarii învierii) n'au cercetat de aproape puterea și natura fiecăruia din elementele care hrănesc sau care sunt hrănite. Altfel ar fi știut, desigur, că nu orice lucru pe care-l consumă cineva sub presiunea unei necesități externe, este un aliment firesc pentru ființa respectivă, ci că unele alimente, îndată ce au luat contact cu părțile încrețite ale pântecului, sunt distruse, vomate, izolate și în alt chip eliminate, ca unele care nu suportă nici măcar pentru puțin timp prima digestie naturală, cu atât mai puțin amestecul cu elementele de hrănit. Tot așa, nu orice lucru digerat și care a primit prima transformare ajunge definitiv la părțile care se hrănesc, pentru că unele

9) Idem, *op. cit.*, 4, 43 D, 44 A B.

10) Idem, *op. cit.*, 4, 44 B.

11) Idem, *op. cit.*, 4, 44 B C.

12) Athenagora, *op. cit.*, 3, 43 C.

13) Nu orice fel de aliment.

din elementele sale pierd puterea nutritivă chiar în stomac, altele se separă prin cea de a doua transformare și digestie care au loc în ficat și trec în altceva impropriu puterii de nutriție. Transformarea petrecută în ficat nu merge toată în hrana omului, ci se separă și în resturi firești. Hrana care rămâne în însăși acele membre și părți care se hrănesc se transformă și ea în altceva, după cum domină elementul abundant sau de prisos și piere, sau obișnuiește să asimileze ceea ce atinge¹⁴⁾. Reiese limpede din această demonstrație că Athenagora susține: 1) că cele mai multe din elementele carnale umane care au pătruns ca hrană în alte corpuri umane n'au intrat în compoziția consumatorilor, fiindcă au fost eliminate într'un fel sau altul ca nenaturale; 2) că acelea care totuși au putut suporta digestia și diferitele transformări interioare, au suferit așa de multe eliminări succesive, încât până la urmă ele n'au lăsat aproape nimic în corpul celor cari le-au consumat. Athenagora ține să arate, cu aceasta, că omul rămâne, sub raportul somatic, aproape identic cu el însuși, oricare i-ar fi fost moartea și avatarea corpului său, după aceea. Păstrarea integrității corpului uman după moarte era necesară autorului nostru, pentru că acest corp nu va învia decât în starea integrității sale. Desigur o integritate sui-generis, pentru că trupul va fi complet dezagregat, dar o integritate.

Dar iată o idee nouă, revoluționară. Chiar admitând, zice Athenagora, că un aliment carnal uman a putut pătrunde într'un trup omenesc și că acest aliment a suferit prefaceri fie în lichid, fie în uscat, fie în cald, fie în rece, nu se poate scoate din acest fapt niciun argument împotriva învierii „pentru că trupurile ce vor învia vor fi realcătuite din părțile lor proprii, fără ca însă să intre în compoziție vreuna din părțile discutate mai sus (= părțile corpului din trupul vieții pământești), fără să mai ocupe înfățișarea sau locul părții respective, fără să mai rămână continuu în părțile hrănite ale corpului, fără să învieze cu cei ce vor învia; aceasta pentru că sângele, humoarea, bila și duhul nu vor contribui cu nimic la actul vieții. Lucrurile de care corpurile aveau nevoie atunci când erau hrănite, nu vor mai fi necesare acum, fiindcă a dispărut uzul lor odată cu nevoia celor ce se hrăneau și cu stricăciunea acelor din care se hrăneau¹⁵⁾. La învierea obștească, deci, corpurile umane vor avea înfățișarea celor ce-au murit, dar nu vor mai avea aceleași elemente în compoziție, sau, în tot cazul, elementele primului corp vor fi în așa de infimă minoritate, încât nu vor conta. Nefăcând parte din noul corp, aceste elemente nici nu vor învia. Așa încât corpurile oamenilor nu s'ar putea amesteca cu cei de aceeași natură, chiar dacă ei, din neștiință, vor fi gustat prin cursa altuia dintr'un corp asemănător, sau chiar dacă împinși de necesitate sau de nebunie se vor fi contaminat prin ei înșiși ca un corp al unui semen¹⁶⁾. După moarte, corpurile nu mai posedă facultatea nutriției; pentru aceasta ele se risipesc în acele elemente din care aveau prima alcătuire; până atunci însă ele stau unite cu elementele componente în mormânt sau aiurea atât timp cât e sortit fiecăruia. Înțelepciunea și puterea Aceluia care unește toată natura ființei cu puteri proprii acestei ființe întâi despart și pe urmă unesc fiecare parte cu celelalte în mod firesc, chiar dacă corpurile au fost arse de foc, au putrezit în apă, au fost mâncate de fiare sau de orice alte animale, chiar dacă o parte din corp a fost tăiată și s'a dezagregat înaintea celorlalte părți. Reunite unele cu altele, aceste părți își păstrează fiecare locul ei în armonia și alcătuirea corpului și obțin învierea și viața celui mort¹⁷⁾.

14) Athenagora, *op. cit.*, 5, 44 C D, 46 A B C.

15) Athenagora, *op. cit.*, 7, 46 D, 47 A.

16) Idem, *op. cit.*, 7, 47 D.

17) Idem, *op. cit.*, 8, 48 C D.

Știința și puterea divină vor face posibilă învierea morților. Dar dacă, după îndrăzneța ipoteză a lui Athenagora, corpurile umane vor fi realcătuite din elemente noi, cum va fi posibilă o răsplată sau o pedeapsă echitabilă când nu corpul cel vechiu care a trăit pe pământ și a activat într'un fel sau altul, ci un corp nou va resimți această răsplată sau această pedeapsă? Evident că trupurile înviate de Dumnezeu se vor deosebi în anumite privinți de cele pământești, în primul rând prin aceea că ele nu vor mai avea nevoie de hrană, de căsătorie etc. așa cum declară însuși Mântuitorul. Dar dacă aceste deosebiri sunt prea mai și prea numeroase, dacă la un moment dat — așa cum afirmă Athenagora — aceste deosebiri transformă corpul într'o alcătuire cu totul nouă, unde este identitatea celor două corpuri — pământesc și ceresc — pentru a fi în măsură să răsplătești sau să pedepsești același corp care-și merită soarta, și nu altul nou, deosebit? Intrebare care nu există pentru înțelepciunea și puterea divină, ci numai pentru mințile și raționamentele noastre nesigure.

2. *Voința și maiestatea lui Dumnezeu.* Invierea morților este nu numai un act al științei și puterii divine, ea e și voită de Dumnezeu. Adversarii susțin că asemenea olarilor și dulgherilor, Dumnezeu nici *nu vrea* și chiar dacă ar vrea nici *n'ar putea* să învieze un corp mort sau dezagregat. Lăsând la o parte comparația răsuflată cu olarii și dulgherii, comparație care — zice Athenagora — e o ofensă și o neghiobie pentrucă pune pe aceeași linie puteri ale unor elemente așa de distanțate și egalizează naturi-esențe așa de deosebite, reținem primul răspuns al autorului nostru că ceea ce la oameni e cu neputință, la Dumnezeu e cu putință¹⁸). Fiindcă un olar, căruia i s'a spart una sau mai multe oale, nu vrea sau nu poate să le facă la loc și fiindcă un dulgher care n'a lucrat bine o locuință sau un obiect oarecare, nu poate sau nu vrea să facă altele, înseamnă că alți plămuitori, și mai presus de toți aceștia Plăsmuitorul prin excelență care este Dumnezeu, nu vor sau nu sunt în stare să refacă operele lor? Găunoșenia și stupizenia argumentului arată origina sa sofistă și declinul catastrofal al unei gândiri care a fost!

Un lucru nevoit de Dumnezeu e sau *nedrept* sau *nedemn*. Nedreptatea privește sau pe cel ce va să învieze, sau pe altul de lângă el; adică pe om și pe înger. În tot cazul, această nedreptate nu privește nicio creatură externă.

Naturile intelectuale, adică îngerii, n'ar putea fi nedreptățiți prin învierea oamenilor. Această înviere nu le este nici piedică în existența lor, nici vătămare și nici ofensă¹⁹). De asemeni ea nu păgubește nici natura brutelor, nici pe aceea a lucrurilor neînsuflețite, căci ele nu vor mai fi după învierea morților. Ceea ce nu există nu poate fi nedreptățit²⁰). Dar chiar dacă cineva ar presupune că aceste animale vor fi totdeauna, ele nu ar putea fi nedreptățite prin reînvierea corpurilor omenești, pentrucă oamenii de după înviere nemai având nevoi, animalele scapă de sub jug și servire. Dacă ar avea glas, ele n'ar acuza pe Creator că le-a făcut inferioare oamenilor și nu le-a dat putință să fie părtașe învierii. Natura și scopul lor nu sunt egale cu acelea ale oamenilor. Ele n'au noțiunea dreptății și nu se gâlcesc pentru nedreptate²¹).

Invierea nu este o nedreptățire nici pentru omul care va să învieze. Nici sufletul și nici trupul din care este alcătuit omul nu sunt nedreptățite. Înțeleptul nu va spune niciodată că învierea este o nedreptate, o ofensă adusă sufletului, pentrucă

18) Athenagora, *op. cit.*, 9, 49 B

19) *Idem*, *op. cit.*, 10, 49 C.

20) *Idem*, *op. cit.*, 10, 49 C.

21) *Idem*, *op. cit.*, 10, 49 C D

aceasta ar însemna însăși eliminarea vieții actuale²²). Învierea și viața sunt mai mult decât două noțiuni corelative, ele sunt două expresii pentru aceeași realitate: existența în toată plenitudinea ei; sufletul e viață și viața e suflet. Dacă sufletul n'a fost cu nimic ofensat cât timp a trăit într'un corp stricăcios și suferind, cu atât mai mult nu va fi el ofensat când va conviețui cu un trup nesticăcios și fără suferinți²³). Nici trupul nu e nedreptățit prin înviere. Dacă nu e el nedreptățit acum când stricăcios fiind, conviețuiește cu nesticăciunea, este evident că nu va fi nedreptățit când el ca nesticăcios va conviețui în nesticăciunea²⁴).

Învierea și realcătuirea trupului dezagregat nu sunt ceva nedemn de Dumnezeu. Dacă n'a fost nedemn de El un lucru mai puțin bun, adică să creeze trupul stricăcios și suferind, cu atât mai vărtos nu va fi nedemn de El un act superior, adică să creeze nesticăciunea și nesuferința.

Puterea, voința și maiestatea lui Dumnezeu merg îngemănate în orice acțiune. Nimic nu se face fără participarea tuturor și niciuna din ele nu lucrează izolat²⁵). Învierea corpurilor dezagregate e un act al puterii, voinții și maiestății divine.

Argumentele teologice pe care Athenagora le dezvoltă pentru susținerea învierii corpurilor: știința, puterea, voința și maiestatea lui Dumnezeu sunt frumos clasate și minunat împletite atât între ele, cât și cu o seamă de cunoștinți și adevăruri biologice și fiziologice care pledează în favoarea tezei desbătute. Athenagora nu e nici primul și nici ultimul scriitor creștin care a folosit aceste argumente teologice; dar el nu se mărginește — cum am văzut — la prezentarea lor stearpă, ci le îmbină cu adevăruri și elemente ale întregii creațiuni divine, le mănuește în raționamente viii și originale și le armonizează cu știința pozitivă despre corpul omenesc. Athenagora nu e numai un teolog și un filosof, el este și un medic desăvârșit. Cunoștințele sale profunde despre funcțiunile diferitelor organe ale corpului și natura lea și ușurința cu care el folosește aceste cunoștinți în favoarea soluției creștine a unei probleme așa de delicată și de nouă cum era învierea morților, arată că autorul nostru era un om de știință pozitivă, un filosof de formație și concepție integrală. Ele prezintă învierea morților ca un act așa de firesc și de evident al divinității, încât alte soluții nu mai par posibile.

(Va urma)

---

22) Idem, *op. cit.*, 10, 50 A.

23) Idem, *op. cit.*, 10, 50 A B.

24) Idem, *op. cit.*, 10, 50 B.

25) Idem, *op. cit.*, 11, 50 B C.

C R O N I C I

I D E I, O A M E N I, F A P T E

MISTERUL LIBERTĂȚII ȘI ORIGINEA RĂULUI LA NICOLAE BERDIAEFF

Filosofia contemporană merge astăzi pe un drum de reveniri, de întoarceri. După rătăcirii inutile în metafizic, după discuții infinitezimale în jurul teoriei cunoașterii sau al altor probleme, filosofia se întoarce astăzi la problematicul existenței umane. Ea devine astfel antropologică, existențială, personalistă. Formula celebră a lui Descartes, după care ființa este immanentă cunoașterii, se răstoarnă: *sum ergo cogito*, făcând cunoașterea immanentă ființei. De la lumea obiectelor filosofia se întoarce din nou la subiect, la existențial, la viață.

Dar filosofia existențială a unui Heidegger sau Jaspers nu pune problema omului din punct de vedere religios. Existențialismul contemporan este un antropologism realist nu suprarealist, el vede existența omului în mărginit, în realitatea temporală spațială. Dar „a trata despre om înseamnă a trata despre Dumnezeu” (N. Berdiaeff: *Cinq méditations sur l'existence* pag. 208). Iată deci, o filosofie a existenței omenești trebuie să fie o filosofie creștină, teandrică.

Filosofia lui Nicolae Berdiaeff este o astfel de filosofie existențială creștină. Ideea centrală a vastei sale opere este ideea de om și pe marginea acestei idei brodează un sistem complet de gândire, o filosofie a religiei originală, uneori chiar primejdios de originală. În sfera problematicii creștine gândirea lui Berdiaeff evoluează într-o splendidă multilateralitate, dar nu reușește totdeauna să-și mențină un echilibru stabil, pe muchea de cuțit a teogumetelor. Aluneacă destul de des chiar în grave erori dogmatice, întunecând limpezimea doctrinei ortodoxe, deși dorința lui nu este aceea de a crea o erezie oarecare sau de a protesta împotriva sfințeniei Bisericii. Crează totuși nu o erezie ci erezii, pe care le expune însă cu atâta căldură și frumusețe, încât ele devin de o seducțiune irezistibilă pentru cititorul neînarmat

cu preciziunea doctrinei revelate. Iată deci se impune o cercetare critică a operei acestui autor și o respingere a rătăcirilor dogmatice, atât de subtile uneori, încât cu greu se pot remarca depășirile liniei care desparte adevărul de erezie.

Una dintre ideile centrale ale filosofiei lui Berdiaeff, și în același timp izvorul ereziilor sale, este ideea de libertate.

Libertatea este destinul tragic al omului și al lumii: un destin care închidea în el potența binelui veșnic, dar a deschis totuși larg, drumul prăpăstios către moarte, către tragedia răului. Dar teologul rus vede în libertate destinul lui Dumnezeu însuși, misterul irațional al ființei, căruia chiar Dumnezeu i-se supune.

Există două feluri de libertăți: o libertate inițială, irațională, meonică, o libertate care precedează binele și răul și determină alegerea lor și o libertate finală, inteligentă, libertatea lui Dumnezeu și a binelui. Una este punct de plecare și cale de mers, cealaltă este obiect și scop.

Libertatea inițială este un mister, este însuși misterul original al ființei. Ea este un abis de o profunzime întunecată, insondabilă, în care zac într-o stare latentă forța binelui și a răului. Deși irațională, inconștientă, informă, această libertate posedă totuși o putere infinită. Ea este anterioară lumii și omului, este o libertate preexistentă.

De acord cu mistica speculativă germană, Berdiaeff distinge în Dumnezeu un Neant divin, acel *Gottheit* din doctrina lui Eckart sau *Ungrund* din doctrina lui Boehme. În acest Neant divin se naște Treimea, se diferențiază Dumnezeul-Creator. Dar tot în acest *Ungrund*, în acest Neant, Berdiaeff vede înrădăcinată libertatea inițială. Ea se diferențiază deci pe fondul obscur, pe adâncul egal al Divinității, așa cum se diferențiază persoanele Sfintei Treimi. Ca și Dumnezeu însuși, libertatea meo-

nică este originală și fără început. Ea nu este nici creată nici determinată de Dumnezeu-Creator. Deși are aceeași sursă ca și persoanele Divinității, totuși libertatea rămâne impenetrabilă chiar pentru Dumnezeu-Creator, care este atotputernic numai față de lumea creată, nu și față de libertatea necreată, de neantul libertății.

„La început a fost Cuvântul — scrie Berdiaeff — dar a fost și libertatea” (Esprit et Liberté, 182). Dumnezeu a creat lumea, dar sursa vieții este în libertatea irațională, în abisul anterior ființei. În acest abis al libertății, al neființei, se percepe totuși mișcarea interioară a vieții universale. Berdiaeff numește această libertate când „principiul ființei”, când „misterul profunzimii infinite a spiritului”, când „sursa întunecată a vieții”. Deși abis al neființei, libertatea inițială este totuși principiul ființei; deși rațională, oarbă, nedistinctă, în ea stă totuși misterul spiritului inteligent, diferențiat; deși neant, neființă, meon, libertatea este totuși izvorul vieții.

După filosofia creștină a lui Nicolae Berdiaeff, libertatea inițială este veșnică: fiind fără început ea nu va avea — logic — nici sfârșit. Din acest punct de vedere, al depășirii timpului și al omniprezenței temporale, libertatea este deci deopotrivă cu Dumnezeu. Berdiaeff nu afirmă deodreptul acest lucru, dar el se deduce, ca o concluzie logică a ideilor sale. Mai mult chiar, nefiind limitată și stânjenită de nimic, libertatea este atotputernică, în timp ce Dumnezeu este limitat în puterea sa de forță irațională a libertății. Deși atotcunoscător, adâncurile insondabile ale libertății rămân incompreensibile chiar Divinității. Iată dar, că după teologia ortodoxă a lui Berdiaeff, libertatea este mai Dumnezeu decât Dumnezeu însuși.

Există două posibilități de explicare a acestei doctrine. Una ar duce inevitabil la un dualism, cealaltă la transformarea Treimeii în tetradă. Și una și alta însă, ne-ar întoarce la gnosticismlul primelor veacuri ale erei creștine.

Într'adevăr, această teorie a lui Berdiaeff asupra libertății preontice, este ceva nou și frumos. Autorul nu aduce însă teoriei sale nici o bază scripturistică sau tradițională și nici nu dă prea multe explicații, nu caută să preîntâmpine eventualele contradicții sau punctele susceptibile de critică din punct de vedere ortodox. După doctrina stabilită a bisericii, singur Dumnezeu este necreat, fără început și fără sfârșit și tot ceea ce există în afară de el este făptură, natură făcută, creată de Dumnezeu.

Dogma aceasta s'a discutat aprins în veacul al XIV-lea și s'a hotărât atunci, după lungi dispute, punctul de vedere ortodox. În controversa cunoscută sub numele de controversa isihastă, dintre Grigore Palama și călugărul Varlaam, s'a stabilit în adevăr că nu numai ființa lui Dumnezeu, ci și lucrările, energiile divine sunt necreate. Dar aceste energii nu sunt ceva deosebit de ființa divină, ceva de sine stătător, necauzat sau împreună cauzator cu Dumnezeu, ci există unitar în Divinitate, ca razele în soare. A le socoti ceva deosebit de ființa lui Dumnezeu, înseamnă a admite mai mulți Dumnezei și a cădea în politeism.

Și tocmai acest lucru îl face Berdiaeff. El afirmă limpede că „libertatea este necreată” (Esprit et Liberté, 177), necauzată, nedeterminată și nedeterminabilă. Totuși, acuzația de erezie nu i-s'ar putea aduce încă, dacă ar socoti această libertate ca o însușire a Divinității. Nu o face totuși, pentru că el dă libertății atribute cu totul deosebite de ale lui Dumnezeu, așa că, nu numai că nu apare ca o energie, ca o lucrare a lui Dumnezeu, ci chiar ca ceva antagonist, opus Dumnezeirii. După o metaforă a lui Berdiaeff însuși, Dumnezeu este lumină iar libertatea întuneric; Dumnezeu este binele suprem iar libertatea este izvorul răului. Alunecarea în diteism se transformă deci în pășire conștientă în maniheism. Am avea de o parte împărăția luminii, a lui Dumnezeu, a lui Ormuz, de cealaltă împărăția libertății, a întunecului, a lui Ahriman. Concluzia aceasta este desigur puțin exagerată, totuși premisele există lămurit în scrierile lui Berdiaeff. În altă parte el identifică libertatea inițială cu iadul, spunând textual că „în realitate infernul corespunde cu libertatea meonică, irațională și sumbră” (De la dest. de l'homme, 351). Această libertate deci, nu este numai izvorul răului, ci răul însuși, existând din veșnicie ca un principiu opus Divinității. Misterul mântuirii chiar, nu poate fi conceput decât în legătură cu misterul libertății: „Sacrificiul lui Dumnezeu, auto-răstăgnirea divină trebuie să învingă libertatea rea a neantului” (De la dest. de l'homme, 43).

Aceasta ar fi una din explicațiile posibile a acestei teorii a lui Berdiaeff, explicație care ne-ar duce la maniheism sau la dualismul gnostic. În altă parte însă, vorbind despre coexistența Logosului și a libertății, Berdiaeff afirmă că libertatea nu este ceva opus Logosului. Afirmarea aceasta este însă izolată și unică. Totuși, în „De la destination de l'homme”, Berdiaeff pare să atribuie libertății și lui Dumne-

zeu aceeași sursă și atunci opoziția n'ar fi venit decât târziu, prin devierea libertății în rău.

În același Neant divin, în același Ungund al Divinității, odată cu Treimea se descopere, se diferențiază și Libertatea. Am avea deci fie doi Dumnezei — Sfânta Treime de o parte, Libertatea de alta — fie un Dumnezeu în patru persoane, o împătrită emanație dintr'o Divinitate primordială. Și într'un caz și în altul însă, se ajunge tot la complicata doctrină a gnosticismului. Explicația aceasta se întemeiază pe o afirmație sporadică a lui Berdiaeff. Esențială și esențial condamnată rămâne teoria libertății necreate, anterioară creației și precedând ființa, independentă și opusă lui Dumnezeu, care nu-și poate exercita puterea decât asupra ființei, asupra creației.

În această doctrină a libertății necreate vede Berdiaeff singura posibilitate de a explica originea răului fără a cădea în ateism. Într'adevăr, originea răului stă în libertatea pe care creatura a primit-o de la Dumnezeu, scrie el de acord cu dogma ortodoxă. Dar a face din libertate o creație a lui Dumnezeu, înseamnă a reduce creațiunea lumii și căderea la o comedie divină, la un joc al lui Dumnezeu cu el însuși. Explicația aceasta nu ar descărca pe Dumnezeu de responsabilitatea răului și a suferinței din lume. Dacă libertatea este creată de Dumnezeu, atunci ea îi este penetrabilă în toată profunzimea ei. Dumnezeu deci, prin atotștiința sa, a prevăzut din eternitate funestele consecințe ale acestei libertăți pe care el însuși a dat-o omului. El a prevăzut deci tot răul și suferința din lume și totuși a consimțit să creeze lumea și pe om în aceste condițiuni atroce. „Iată — scrie Berdiaeff — profunda sursă morală a ateismului“ (De la dest. de l'homme, 40).

Berdiaeff se găsește aici în dilema în care s'a găsit de veacuri gândirea creștină. Este mult desbătută problema a răului, care nu poate fi explicabilă altfel decât presupunând că Dumnezeu sau nu poate, sau nu vrea să desființeze răul și suferința din lume. Creștinismul respinge ambele explicații ca absurde și neîntemeiate, învățând că răul — care ontologic nu este decât absența binelui — își are izvorul în libertatea omului. Berdiaeff însă, pornind de la dilema de mai sus, nu alege calea dogmei ortodoxe, ci transformă răul într'o putere uriașă, care pornește din libertatea necreată, asupra căreia nici Dumnezeu nu poate acționa. Ca și Spencer, el sacrifică atotputernicia și atotștiința lui Dumnezeu, crezând că astfel salvează bunătatea sa și face Divinita-

tea să partașe la tragedia răului ca și omul. De aci nu este decât un pas până la admiterea acelui dualism în natură, personificat prin cele două principii veșnic în luptă, Ormuz și Ahriman, Ideea și Materia, Spiritul bun și cel rău, ca la gnosticii primelor veacuri creștine. În religiuinea iranică, la gnostici și la manihei, desnodământul acestei lupte este că răul va fi odată învins și binele singur va rămâne în veac.

Consecvent ideilor sale, Berdiaeff ajunge la aceeași concluzie. De acord cu dogma ortodoxă, el afirmă că la sfârșitul veacurilor puterea diavolului va fi învinsă de Hristos și va avea loc o schimbare la față a Universului întreg. Pornit însă pe calea alunecărilor, Berdiaeff face și aici o gravă eroare dogmatică, afirmând că iadul cu pedepsele lui nu este decât temporal. „Nu se poate admite — scrie el — că paralel cu veșnicia divină există o veșnicie rea, diabolică și infernală“ (Esprit et lib, 343). Expresia „veacul veacului“ din Sf. Scriptură nu însemnează veșnicie, deoarece se referă la chinurile iadului. Chinurile iadului rămân în lumea naturală, în temporal.

Berdiaeff respinge într'adevăr doctrina despre apocatastază, din cauză că ea raționalizează misterul eshatologic, ca și reîncarnarea sau predestinaționismul lui Calvin. Totuși el nu face aici decât să cadă în erezia lui Origen și Grigore de Nissa despre restabilirea universală, erezie condamnată de sinodul V ecumenic. Dogma despre veșnicia iadului și a chinurilor lui este de altfel solid întemeiată pe Scriptură și Sfinții Părinți.

Revenind la misterul libertății, nu putem contesta frumusețea filosofică a teoriei lui Berdiaeff, dar nici nu putem crede în această întunecată invenție metafizică, pe care o numește el libertate inițială. Deși caută să preîntâmpine ateismul, absolvind pe Dumnezeu de responsabilitate în privința libertății din care s'a născut răul, totuși dă un nou impuls ateismului, oferindu-i o Divinitate mărginită în putere și știință, o ființă sguduită de aceleași tragedii ca și omul.

Această filosofie a libertății nu este ceva cu totul nou la Nicolae Berdiaeff. Ea este anterior cunoscută în filosofia modernă. Și veritabilul autor al ei este misticul german din veacul XVI, Jacob Boehme. Berdiaeff nu face decât să reia această idee și să o pună ca temelie a filosofiei sale, dându-i în același timp o direcție extremistă.

Pentru Jacob Boehme libertatea este ceva absurd, este fundamentul ființei, atât al Fiin-

ței divine cât și al ființei creaturale. Ea este un fel de „Grund“ irațional, necreat și nedeterminat al ființei. Devenind libertatea lui Dumnezeu sau libertatea omului, ea devine în același timp rațională și determinată. Dar Jacob Boehme nu merge până acolo, încât să facă din această libertate ceva opus lui Dumnezeu; o forță care tiranizează Divinitatea supusă ei. Libertatea este esența și rădăcina ființei, dar este ceva tot atât de complet și de deosebit de ființă, așa cum rădăcina nu este altceva decât planta ce crește din ea. Mai mult, Boehme nu ajunge cu distincția Divinitate-libertate, până la identificarea libertății cu iadul, așa cum face Berdiaeff. Pentru Jacob Boehme libertatea este mai mult un principiu etic decât unul metafizic. Berdiaeff însă, deși își fundează etica sa pe aceeași noțiune a libertății, trece însă cu ea din domeniul etic în cel metafizic, ajungând la eroarea pe care își întemeiază apoi teodiceea sa.

Doctrina lui Berdiaeff pornește deci dela un fundament complet eronat, acela al libertății inițiale, necreată și independentă de Dumnezeu. De aici urmează, ca o concluzie logică, limitarea, îngrădirea lui Dumnezeu, care nu mai rămâne atotputernic decât față de creatură, față de om și lume. Odată pornit pe făgașul acesta, Berdiaeff alunecă înainte și ajunge să afirme necesitatea creației, ca și ere-

zia că Dumnezeu are nevoie de om, că este întregit, perfecționat prin om. În tendința de a apropia pe Dumnezeu de creatură, teologul rus nu se mulțumește numai cu coborîrea lui Dumnezeu, dar înalță pe om până dincolo de limitele lui firești, admitând între altele pre existența sufletelor și apocatastaza și închizând astfel cercul erorilor sale.

Doctrina lui Berdiaeff amintește -- peste un răstimp de veacuri -- două figuri asemănătoare: aceea a lui Origen și a unui alt îndrăzneț cuceritor al înălțimii, Magistrul Eckart. Și apropierea aceasta nu este întemeiată numai pe generalități, ci chiar pe amănuntul că Berdiaeff reproduce astăzi câteva din abaterile doctrinale ale celor doi înaintași. Cu toată gloria lui trecută însă, Nicolae Berdiaeff este astăzi un scriitor destinat uitării. Din cauza concepțiilor lui sociale și a ideilor împotriva răsismului și a statului totalitar, cărțile sale au fost interzise în Germania. Filosofia sa religioasă nu este nici ea în afară de critică. Se poate spune chiar, că acesta este cu adevărat punctul vulnerabil al operei sale. Și tot aici stau ascunși și spinii primejdioși ai frumoaselor sale idei. Și sunt cu atât mai primejdioase și mai grave confuziile și ereziile sale, cu cât le propagă în numele ideii creștine și -- mai ales -- al ortodoxiei.

MARIANA IONESCU

RELIGIE ȘI SPIRIT

„Religie și Spirit”, noua carte a fecundului și originalului filosof al Trilogiilor, ca și „Gândirea magică”, nu intră în schema generală a sistemului blagian. Ca să întrebuițăm o figură metaforică adecuată, am spune că în arhitectonica acestei catedrale metafizice pe care o construiește d. L. Blaga, anumite cărți lăturănice pe care se simte obligat să le scrie, ar juca rolul unor contraforturi. Imagina e valabilă și la propriu și la figurat. Nu vrem însă să iscăm bănuiala că întreaga construcție ar avea nevoie de stâlpi de susținere. Deși la masivitatea acestei construcții, asemenea stâlpi sunt bineveniți și pentru nevoi de susținere și chiar pentru împliniri de natură estetică. Gândirea este mai vie, mai debordantă decât sistemul fix, rigid, pe care autorul și l-a propus, schematizându-l în trilogii. De aci nevoia unor lucrări paralele, în care afirmațiunile nu mai au noutatea primelor construcțiuni, ci sunt doar justificări și verificări ale premizelor îndeobște destul de cunoscute.

În ceea ce ne privește, o mărturisim dintru în-

ceput că nu mai putem adera la concluziile metafizice ale d-lui L. Blaga. Drumul nostru, foarte modest, alături de d-sa, nu a fost prea lung. Punctul de despărțire se află, de mult, în urma noastră. De aci nu urmează însă că ne simțim datori să luăm poziție față față de sistemul marelui nostru gânditor. Nu urmează însă nici corolarul imediat că subscriem la aceste concluzii, nici chiar consecința logică de a fi oarecum indiferenți față de strădania metafizică a d-lui L. Blaga. Nu putem fi indiferenți pentru că problemele pe care le pune și le rezolvă sau crede că le rezolvă d. L. Blaga, sunt prea ancorate în nevoile noastre adânci, în structura însăși a spiritului, pentru a ne putea permite luxul indiferenței. Pe de altă parte suntem datornici d-lui L. Blaga pentru câteva minunate perspective ce ne-a oferit și care ne-au încântat cândva, pentru că acum să trecem nepăsători tocmai pe lângă aceste piese de încercare ale sistemului d-sale. Odiioasă (e vorba de cartea „Despre gândirea magică”), ne afirmasem

anumite „nedumeriri”, care au fost rău primite atât de autor cât și de prietenii d-sale dela Sibiu. De data aceasta nu mai avem nici o nedumerire. D. L. Blaga merge pe calea pe care o crede cea bună. Deci nu vom încerca a-l abate dela aceea ce și-a ales, pentru că știm cu câtă trudă a ajuns aci.

Nu vom pune în fața sistemului d-sale concepțiile ortodoxe, pentru că ni s'ar putea obiecta că atingem tocmai autonomia rațiunii în care și d-sa și noi credem. Putem merge — rațional — până a admite, împreună cu d-sa — că adevărurile dogmaticii ortodoxe pot fi cernute prin sîta rațiunii. Metodic, ne putem îndoi de tot și de toate. Ortodoxia nu este raționalizare de axiome, ci trăire a unor anumite adevăruri. Că cineva poate încerca fundarea dogmei pe stricta virtute a rațiunii, asta e altceva. Că cineva — deasemeni — poate adopta atitudinea raționalistă antidogmatică, fundată pe multe și puternice argumente, aceasta e iarăși firesc în destinul gândirii. Dar d. L. Blaga a descoperit un filon metafizic pe care îl urmărește, îl exploatează până în ultimele sale consecințe. Ceeace e, de altfel, dreptul d-sale, pe care nimeni nu i l-ar putea contesta. O critică posibilă a noastră nu se va îndrepta, atunci când ne vom hotări a o încerca, decât numai în această direcție. Atâta vreme cât nimeni nu a culezat, nu a încercat să iște o discuție critică împrejurul ideilor de *frână* și *cenzură transcendentă*, orice discuție a valabilității afirmațiilor d-lui L. Blaga este de prisos și chiar fără noimă. Iar critici parțiale sunt inutile, pentru că autorul nu mărește, nu schimbă, nu se îndoiește de veracitatea filonului său, a descoperirii sale metafizice.

Iată ce ni se pare puțin ciudat. D. L. Blaga aruncă peste bord toată dogmatica ortodoxă, toate concepțiile cosmogonice, începând de dincolo de Plotin, toată metafizica, începând de dincolo de Platon, toată epistemologia, începând de dincolo de Aristot, dar nu are nici un moment de îndoială în ceea ce privește veracitatea „diferențialelor divine” sau a frânei și cenzurii transcendente. Și e ciudat tocmai pentru că aceste concepte metafizice sunt greu de verificat. Dimpotrivă, ni se pare mai verificabilă ipoteza foarte firească a *mătcilor stilistice*, pe care am adoptat-o cu brațe deschise.

În cartea aceasta nouă, „Religie și Spirit”, d. L. Blaga urmărește mai multe scopuri sau poate unul singur și anume să arate că Dumnezeuul religiilor nu este o realitate obiectivă, ci ceva creat după chipul și asemănarea oamenilor; că obiectul elanului mistic nu este un o-

biect real, ci o iluzie a spiritului mistic; că religiozitatea este polimorfă și relativă; că actul de credință este polimorf, ca și actul mistic. D. L. Blaga descoperă în actele mistice prezența *mătcilor stilistice*. Examenul amănunțit ce îl face misticismului indic și misticismului creștin de pildă are de scop tocmai această constatare. Notăm că o atare constatare este firească pentru că nimeni nu a negat prezența unui caracter rasial, ba chiar și individual, în manifestările mistice și de credință.

Lucrul devine mai grav însă când această constatare firească e întrebuițată apoi drept argument definitiv pentru a se dovedi că obiectul elanului mistic este o simplă iluzie a spiritului, nu o realitate obiectivă. Argumentarea d-lui L. Blaga este: „Dacă starea mistică ar fi în adevăr o stare de confluență a omului cu D-zeu, o coincidență, o identificare, atunci ea desigur n'ar trebui să se configureze după tipare stilistice”. Există mai mult chiar și o bogată diferențiere a conținutului doctrinar: „pentru mistica brahmanică starea de uniune a omului cu principiul are loc între ins și Brahman; pentru mistica budhistă uniunea are loc între ins și golul metafizic” (p. 48). Logic, argumentarea aceasta este interesantă, dar este greșită. Spunem: Mistica este uniunea omului cu Dumnezeu. Dumnezeu este același, identic pretutindeni și totdeauna: deci actul de uniune va trebui să fie — esențial — același. Se constată însă că actul de uniune nu este același (formal). Prevăzând sofisma, autorul tablează pe conținutul doctrinar și ne dă exemplul de la pag. 48 și exemplele dela pag. 135—136. (Brahmanismul accentuează cunoașterea; neoplatonismul afirmă un misticism ascendent; islamismul presupune realizarea uniunii virtuale printr'un miracol, la areopagiți uniunea se face prin grație descendentă; la misticii medievali nordici e vorba de un elan voluntar de jos în sus...) Acestea sunt diferențele doctrinare ale misticismelor. Nu e în intenția noastră să apărăm misticismul. Remarcăm numai că aci nu avem de-a face cu *esențe*, ci cu *forme* de misticism. Esența misticismului este cu totul alta și trebuie căutată cu totul în altă parte. Ne vom permite curând să susținem acest punct de vedere.

După ce anulează valoarea misticismului, negând orice putință a omului de a lua contact direct cu divinitatea, d. L. Blaga dă o nouă definiție a religiunii. (Nu putem trece peste argumentarea ciudată dela pag. 191 din notă. Frâna și cenzura sunt măsuri de oprire ale cunoașterii. Uniunea mistică nu este necesar

cunoaștere, ci trăire în Dumnezeu. Misticii numesc ei înșiși această stare drept inefabilă, o conciliere a tuturor opozițiilor, ceva ce trece dincolo de categoriile cunoașterii. Și atunci prezența cenzurii și a frânei nu mai este — necesar — piedică pentru actul mistic. Dar despre aceasta vom vorbi cu altă ocazie). Definiția religiei este formulată drept o capacitate de auto-totalizare și de auto-depășire în corelație ideală cu ultimele coordonate ale misterului existențial, pe care omul le revelează sau și le socoate revelate (p. 178). Autorul definește mai departe noțiunile de auto-totalizare și auto-depășire care reprezintă limitele extreme ale stării religioase în genere (p. 181). Iar mai departe autorul ne dă fraze în gen Feuerbach sau Protagoras. (În orice religie omul își făurește un mit sau o metafizică oarecum după chipul și asemănarea sa... p. 183). Toate coordonatele religiei ca și toate procesele cu caracter religios, nu au o permanență absolută, ci sunt relative după loc, timp, rasă și cultură. De unde urmează că religia este un fenomen specific uman și că nu-i corespunde nici un obiect în absolut. Că e un fenomen uman, nimeni nu contrazice. Dar a deduce din relativitatea formelor o relativitate a esenței, iar de aci o inadecvare între esența religiei și esența obiec-

tului religiei (Dumnezeu), înseamnă repetarea erorii de argumentare dela capitolul despre misticism.

Dincolo de aceste obiecțiuni, care țin de structura întreagă a sistemului de gândire a d-lui L. Blaga, cartea aceasta nouă este plină de viziuni foarte bogate, de precizări îndrăznețe și interesante, de atitudini care rup cu orice obișnuinți de gândire și mai precis de gândire în factură și postură europeană. Este o carte vie, extrem de vie, dincolo de limite de sistem. Tocmai deaceia ne jenează obligațiunea pe care și-o impune autorul de a face din ea un contrafort al sistemului său.

Suntem siguri că dacă autorul ar fi uitat, măcar aci, că este el acel care a descoperit frâne și cenzuri transcendente, cartea ar fi fost o minunată revelație de elan de gândire, de finete de observație, de ingeniozitate în argumentare.

În penuria de cărți de esență a zilei de azi, „Religie și Spirit” constituie o oază de oprire, de esență, de reculegere mirată, de o leacă de gâlceavă critică și de necontestată bucurie de a putea mulțumi autorului pentru cele ce ne-a dăruit.

PETRU P. IONESCU

C R O N I C A L I T E R A R Ă

AL. BUSUIOCEANU : ETHOS (Ed. Cugetarea, 1941). — Apariția cărții d-lui Al. Busuiocanu se leagă de un eveniment crucial în istoria culturii românești contemporane: *Gândirea* a împlinit douăzeci de ani dela apariție, și această carte aduce prinosul unor măzuințe, care de aici au izvorât, și tot în paginile acestei reviste au contribuit la desplicarea noilor orizonturi. Era prin anul 1922. *Gândirea* continua să apară sub augurii tinereții și întrunind cele mai de seamă condee ale scrisului românesc. Dar o orientare precisă și disciplină sigură, nu avea. Mai mult o confesie de temperament, care se regăseau în dorința încă vagă, de a însemna și o grupare, mai mult decât un prilej de afirmare.

Numai așa se explică faptul că în vremea aceea, mai erau îngăduite unele colaborări divergente și cu o atitudine ideologică șovăielnică. Alături de arta împlinirii destinului tradiționalist, puteau să apară cronici și recenzii, și chiar unele colaborări, în afară de ceace ar fi putut constitui un punct de plecare, pentru o luptă literară, cristalizată pe axa autohtoniei.

În vremea aceea — și sunt douăzeci de ani de atunci — au început să apară primele eseuri

critice ale d-lui Al. Busuiocanu, după care *Gândirea* și-a pus primele pietre de temelie ideologică prin eseurile d-lui Nichifor Crainic: *Politică și ortodoxie* și *Parsifal*. De atunci, putem spune că *Gândirea* are și o doctrină, care mai târziu s'a desărvârșit prin *Nostalgia Paradisului* și nu mai puțin prin opera d-lui Lucian Blaga.

Dar o contribuție critică la încadrarea acestei orientări a avut și d-l Al. Busuiocanu. Într'adevăr, când a apărut primul studiu „*La sfârșitul unui capitol*”, — se încheia o epocă literară și odată cu dânsa apunea steaua simbolismului. Simbolismul se născuse dintr'o neurastenie intelectuală, din truda obositoare a unor heraldi crepusculari, care căutau în afară de realitate tămăduirea melinistei lor lăuntrice. O altă viziune a vieții prin ruperea brutală a esteticului de etnic, aducea subterfugiile neguroase ale subconștientului în domeniul artei care presupunea în primul rând luciditate și echilibru al facultăților creatoare. Predestinat unei categorii limitate de snobi și salonarzi, îmbătați de feeria unei muzicalități subiective și necomunicabile, simbolisții au trecut prin toate

gamele absurdului până când au naufragiat în lăbașuna anarhiei și a imoralității. Pe terenul descompunerii morale și estetice, pregătit de simbolism, au încolțit germeii modernismului. Ce a urmat se cunoaște, prin adâncirea acestei linii de evoluție: Dadaismul, supra-realismul, futurismul sunt curente succesive și corelative tot odată simbolismului, dar cu totul minore prin puterea creației.

D-l Al. Busuioceanu cercetează critic acest fenomen, îl lămurește și îl izolează încredințându-l posterității, pentru a-i opune arta autohtonă a poezilor gândiriști. Tema din primul articol este reluată mai târziu, într'un studiu apărut în 1929, când se putea încheia bilanțul falimentar al simbolismului, iar poezii *Gândirii* puteau să însemne, prin opera lor, — o nouă etapă în literatura contemporană. Prin urmare, după părerea d-lui Al. Busuioceanu, poezii dela *Gândirea* s'a afirmat prin opoziție cu simbolismul decăzut tocmai din pricina incapacității lui creatoare. „Simbolismul românesc, — spune d-l Al. Busuioceanu, — ecu întârziat al celui francez, venea însă să repete la noi încercarea de a face din literatură o artă fără scop, fără legătură cu viața. Interzicându-și orice conținut de gândire, căutând să exprime numai un joc de senzații personale, care se traducea prin notația impresionistă și prin distilarea pur formală a cuvântului, această literatură își refuza orice posibilitate de creații semnificativă, orice aderență la realitatea și unanimitatea vieții“ (pag. 133). Generația poezilor gândiriști a pornit de la alte temelii. În sufletul ei s'a desbătut marea dramă a cunoașterii existențiale, prin ce are mai caracteristic viața spiritului literar, adică prin autohtonie.

Așa se explică faptul că poezia d-lui Nichifor Crăinic a izvorât din *Darurile pământului*, a d-lui Ion Pillat din patriarhalitatea vieții rustice sau familiale, după cum d-l Lucian Blaga „la cealaltă extremitate“, a avut viziunea miturilor telurice și a aristocraticeilor năzuințe către puritățile clasice. Desigur că și poezia d-lor Adrian Maniu și V. Voiculescu pânguește fructul poeziei gândiriste, și fără îndoială că și la dânsii vom găsi aceeași ostilitate față de modernismul deșănțat și potrivnic realităților existenței totale despre care vorbește d-l Al. Busuioceanu.

Studiul despre *Walt Whitman* — apărut mai întâi ca introducere la un volum de poeme, traduse din englezește de d-l Al. Busuioceanu în 1925 — interesează tangențial cultura românească, dar temele pe care le pune și adâncirea lor sub un unghi de vedere filosofic, ne îndreptăază că aceiași dramă a Omului-Cosmos s'a

pus și dincolo de ocean, dar într'o cultură fără tradiții și macerată de atâtea divergențe, ea n'a izbutit altă artă decât aceea a misticismului crud, agresiv și dinamic al omului revenit dela primitivismul lui originar. Cunoașterea lui Walt Whitman, pe care l-a pătruns și l-a înțeles, i-a prilejuit d-lui Al. Busuioceanu o serie de considerații critice de o înaltă valoare intelectuală. Iată o ocazie potrivită pentru a afirma că d-l Al. Busuioceanu are o conștiință critică, prin care vrem să înțelegem acea facultate de a desăvârși lucrul început cercetându-l pe toate fețele, fără ca prin aceasta scrisul domniei sale să pară oșobitor sau încărcat de erudiții. Studiul despre Walt Whitman este doveditor.

În intrunirea studiilor critice ale d-lui Al. Busuioceanu, paginile despre *Vasile Pârvan* mărturisesc acea înțelegere multiplă și complexă a omului și a operei. Desigur, punctul de plecare se află într'o afinitate electivă, învederată mai de mult, când în volumul *Figuri și cărți* (apărut cu mulți ani în urmă) d-l Al. Busuioceanu a scris iarăși câteva pagini despre gândirea filosofică a lui Vasile Pârvan. Dar complexitățile de data aceasta, care ni-l prezintă pe Vasile Pârvan în toate ipostazele existenței sale, — ne gândim să afirmăm că nimeni până acum nu s'a ridicat atât de înțelegător pe drumul care ne mână către apologia acestui om de nobilă puritate a gândului, și nu mai puțin de o aprigă încordare cu o ursită sfâșietor de dureroasă. Nici chiar d. I. Andreșescu, unul dintre autenticii exegeți ai lui Vasile Pârvan n'a mers mai departe de o prezentare didactică și informativă. În 1928 *Arhiva pentru știința și reforma socială* (no. 3—4) aducea colaborări variate. În *memoriam V. Pârvan*, și studiile d-lor S. Lambrino, Tudor Vianu, Costin St. Stoicescu și H. Metaxa, lăsând la o parte slovele ocazionale și ca întotdeauna lipsite de sens ale d-lui D. Gusti, — dar nici unul dintre acestea n'au concentrarea și pătrunderea paginilor d-lui Al. Busuioceanu.

În vremea lui Titu Maiorescu, Dimitrie Onciul, N. Iorga și Al. Bogdan, personalitatea lui Vasile Pârvan a trecut poate neabăgată în seamă, căci departe de îngâmfarea academică, tot atât de muncitor cât și de modest, arheologul descoperise prin săpături nu numai trecutul rasei autohtone, dar chiar o concepție de viață. Ar fi o temă foarte interesantă de desbătut, aceea a legăturii dintre descoperirile arheologice și filosofia lui Vasile Pârvan, căci din meditațiile lui, pe ruinele și scrumul trecutului, se naște acea concepție tragică, pe care a expus-o în *Memoriale* și în *Idei și forme istorice*. Vasile Pârvan și-a petrecut o bună parte din viață meditănd asupra morții, și stoicismul lui *Marcus Au-*

relieus care este totodată și atitudinea lui în fața vieții, aici trebuie să-și afle obârșia. Ca și la înțeleptul împărat, filosofia era la Vasile Pârvan prea puțin o predispoziție a spiritului, sau o atitudine intelectuală, cât mai mult o concepție de viață care-și semnala prezența în toate clipele existenței sale.

D-l Al. Busuioceanu studiază corelativ viața și opera lui Vasile Pârvan, și această metodă este cea mai bună, căci mă întreb cum ar putea fi separată una de cealaltă? Ca și în studiul despre Walt Whitman, amănuntul biografic limpește și completează perspectiva de înțelegere a operei. Ca și atunci când vorbea despre poetul american, d-l Al. Busuioceanu nu pierde din vedere să înregistreze momentele care au influențat evoluția intelectuală a lui Vasile Pârvan.

Contactul cu mulțimile răsvrătite din vremea războiului, dureroasa pierdere a soției și a copilului, studiile arheologice care îl izolează în singurătate îl provoacă să se adâncească în propria lui personalitate, și studiile lui din această vreme, rămân punctate de aceste evenimente biografice. Acest punct de vedere este la d-l Al. Busuioceanu o metodă de cercetare critică și de sigur foarte utilă, căci deschide posibilități de înțelegere pe care critica impresionistă sau estetică nu le are. „Opera, — spunea Friederich Gundolf în studiul lui despre Goethe, — nu este altceva decât expresia vieții însăși“ a individului. Intr'un sens mai adânc, „viața și opera sunt diferite atribute ale aceleiași substanțe“.

Prea adesea ori în critica literară se bagatelizează sau se vulgarizează faptele biografice, subliniindu-se partea senzațională. Prea puțini sunt acei care, studiind opera, cercetează și nuanțările subtile ale personalității, substanța proteică a vieții care se abstractizează în opera de artă. Ce este altceva povestea lui Alegenor, decât „o imagină răsfrântă în sine însăși, concentrată în oglindiri launtrice“, și care s'a produs atunci când Vasile Pârvan venea de la Histria? Venea, nu este un fel de a vorbi, ci este chiar trecerea de la viața trăită la viața gândului.

Aceiași problemă a gândului, străbătut de ritmurile existenței, se pune în studiul despre Poezia lui Nichifor Crainic. Când a apărut poezia lui Nichifor Crainic, Gândirea nu exista, dar se prevedea omul, care prin toată puterea lui de însuflețire, avea să-și desăvârșească arhitectura mobilă a creației spirituale. Generația care s'a ridicat cu d-l Nichifor Crainic era „dornică de mântuire, însetată de viață“ (pag. 134); ea trăia drama regăsirii omului în spațiul dumnezeesc și teluric, și de aceea se ajunge la con-

vingerea că „arta nu mai e o mobilă inutilitate, sau o eflorescență a excesului de sensibilitate individuală, ci o problemă de conștiință, de reflexiune despre sine, care ajută sufletele, torturându-le cu întrebări și îndoeli“. D-l Nichifor Crainic plecase de la inspirația teologică, dar podoabele de azur ale poetului aveau să se rânduiască după criteriile firii, și nimic mai potrivit, pentru acel care purcede de la înțelepciunea evanghelică, decât să se coboare la totalitara cuprindere a vieții. Astfel prezentul și trecutul, nădejdiile de purificare și arătările ancestrale, se întrunesc sub catapetasma luminată de duhul Evangheliei. Aceste idei, pe care le desprindem din studiul d-lui Al. Busuioceanu, definesc poezia d-lui Nichifor Crainic.

Și pentru că am vorbit mai sus de inspirație teologică, trebuie să adăugăm, cu însăși cuvintele d-lui Al. Busuioceanu, că „d-nii Tudor Arghezi și Gala Galaction umblaseră pe aceleași căi ale duhului mai înainte de a coborî printre cele lumești. Dar cel dintâi mai mult hațducise prin via Domnului, pe care o și părăsise cu Luciferice pogorâminte, în vreme ce părintele Gala Galaction (să mă ierte Prea Cucernicia sa) se lupta amarnic cu păcatul, care triumfa mai întotdeauna în literatura sa“ (pag. 120). Cu această comparație, care are o amuzantă salvare, dar și o judicioasă îndreptățire critică, putem încheia acest capitol, de unde se vede că numai poezia d-lui Nichifor Crainic a izbândit împotriva păcatului, năzuind către purificare.

Ultimele capitole din cartea d-lui Al. Busuioceanu sunt *Marginale* la ideile care au preocupat critica ultimilor douăzeci de ani, iar *Epilogul*, cu titlul copiat după studiul lui Charles Maurras, *Văitorul inteligenței*, este o afectivă dăruire ideologică aceluia care, cu un fulgurant spirit dialectic, a desbătut, în toată opera lui, ursita omului modern hărțuit de ispita raționalismului și a democrației. Intre militantism și ideologie, d-l Al. Busuioceanu a așezat piatra de temelie a spiritului critic. Procedând astfel, militantismul nu este adumbrat de parțialitate, iar ideologia își găsește conținutul artistic în valorile literare afirmate în paginile revistei *Gândirea*.

* * *

IONEL TEODOREANU: INTOARCEREA ÎN TIMP. (Ed. Cartea Românească, 1941). — Am în buzunar ordinul de chemare. Ordin verde, de mobilizare, și chiar mâine (azi este 24 Martie) voi pleca pe zonă. Undeva departe, cine știe unde, și pentru cât timp. Anul trecut mi-am purtat straile militare opt luni și ju-

mătate, dintre care șase luni numai în Ucraina. Bat-o focul de năpastă. În Ucraina nu sunt lunci și nici păduri, nici crânguri și nici livezi. Aceasta e năpasta. Peisagiul este întunecat, trist și pustiu. Satele arse și orașele boite cu humă, camuflaj sovietic, zâmbesc straniu și batjocoritor. Cavou: rece, umed și fără lumină.

Anul trecut, când am plecat la războiu, mi-am luat în geamantan (eu n'am ladă de campanie, nu-mi plac bagajele) câteva cărți nemțești și romanele *Intunecare* și *Pădurea spânzuraților*. Nădăjduiam că voi găsi în ele atmosfera de războiu, și n'am găsit-o. Acum îmi voi lua pe Goethe și numai pe Faust. Aici se adună toate firele existenței noastre. Drama doctorului Faust este drama omului de totdeauna. Drama noastră a tuturor, cu greșelile, năzuințele, desamăgirile și înfrângerile ei. Cu revenirea pocăită la ce am fost odinioară, cu spulberarea utopiilor, cu dureroasa melancolie a existenței noastre ignare. Astfel pregătit sufletește, cu gândul la copilul meu și la nimic altceva, mâine voi pleca pe zonă. Dar astăzi am de citit o carte a d-lui Ionel Teodoreanu și de scris o cronică literară. N'am nici o dispoziție pentru acest exercițiu intelectual, dar îmi dau perfect de bine seama că viața este alcătuită din contradicții și paradoxe. Nu încerc o răzvrătire împotriva destinului meu. Îmi place războiul (am făcut doar apologia lui în cartea mea *Orientări în veac*), mă obișnuiesc foarte bine cu zona militară, și de aceea nu pot înțelege, cum tocmai astăzi, unii oameni, printr'un strident anacronism, își pierd vremea publicând dulcегării sentimentale.

Generația noastră a pășit în viață sub augurii războiului trecut. Se puneau atâtea probleme de conștiință; drama existenței noastre era prea cumplită, și descumpăniți sufletește, ne căutam pe noi înșine, nu ne regăseam în alții, eram potrivnici înțelegerii celor bătrâni, ei au trăit o viață de huzureală și belșug, și din această pricină, revolta noastră era legitimată. D-l Ionel Teodoreanu n'a cunoscut această dramă, n'a trăit-o, a rămas periferic veacului, și literatura domniei sale este lipsită de actualitate. Și totuși, trebuie să recunosc că *Ulița copilăriei* și *Medelenii* mi-au turburat sufletul. Era acolo chiar copilăria noastră burgheză și svăpăiată, cu meri domnești în obraji, cu pulpele rumenite de soare ale Ioanei, cu sensibilitatea crudă a primelor ispite, și care dintre noi n'a fugărit în zburdălnicia prin crânguri pe fata cu părul blond de bavareză, cu ochii albaștri ca și marea, cu gura caldă care prinde ca într-o cupă sărutarea.

Dacă o chema Sanda sau altfel, ce importan-

ță are? Fapt cert este că a existat această femeie, pe marginea existenței noastre, și că din iluzia tinereții am plâsmuit năzuința fericirii.

Dar repet, aceste tangențe sufletești n'au fost esențiale existenței noastre. Le-am trăit, le-am cuprins poate căldura voluptății, au intrat în sângele și în carnea noastră, dar n'au pătruns în drama noastră spirituală. Timpurile pe care le trăiam, reclamau o literatură dinamică și solară, cu profunde rezonanțe felurice, aspră și masivă, care să intruchipeze chipul de bronz al omului modern. Iată pentru ce nu aveam o receptivitate efectivă pentru înțelegerea literaturii d-lui Ionel Teodoreanu. Inaderența noastră și inactualitatea literaturii d-lui Ionel Teodoreanu, nu stărbesc valoarea ei estetică.

Alcătuirea din reminiscențe psihologice, din subiectivism și nostalgie, literatura d-lui Ionel Teodoreanu a evoluat firesc spre evocare și memorialistică. Astfel se încadrează cele trei volume intitulate *Tudor Ceaur Alcaz*, și în continuare vine *Întoarcerea în timp*. Copiii, părinții și bunicii, atmosfera familială, cu pronunțatul ei patetism; evocările dureroase și mângâietoare. Lămpile nopților și ale Floriilor, sunt documente omenești pe care de câte ori ni le amintim ne picură în suflete lăcoarea adormitoare a timpului sfârșit.

În paginile următoare este amintirea lui G. Topârceanu, G. Ibrăileanu și Mihail Sadoveanu, cu aceleași mărturisiri patetice și melancolice ale întoarcerii în timp. Portretul lui Matei Cantacuzino este plin de căldura unei înțelegeri filiale. „Da-da, același farmec zvorât direct din înaltă simplitate. Același ritm care înmobiliza zările Iașului cu albastre ondulări de dealuri în azur (?) se prelungea și în gândirea lui Matei Cantacuzino, însușindu-l măsurat, situându-l în largi perspective aeriene, iluminându-l cu acel zâmbet blând, moldovenesc, pe dealurile ieșene cași pe fața lui“ (pag. 109).

Dar nu numai în aceste pagini, ci în toată literatura d-lui Ionel Teodoreanu, se răsfrâng rezonanțele ancestrale din glorioasa urbe voevodală. În această atmosferă plină de farmec și de mister, în care umbrele trecutului par că te urmăresc la fiecare pas, d-l Ionel Teodoreanu a aflat climatul potrivit structurii sale sufletești.

O veche teorie, care începe cu ruinele lui Volney, vorbește de un refugiu în trecut al romanticilor, de o deprindere de prezent care n'ar însemna altceva decât o inadaptare, dacă nu chiar o revoltă personală. În această specie de romantism au vrut unii critici să încadreze spiritul moldovenesc. Și totuși, romantismul nostru este mai mult muntenesc decât moldove-

nesc. La d-l Ionel Teodoreanu nu este vorba de romantism, ci mai mult de un lirism nostalgic și patetic, care învederează o sensibilitate delicată și feminină, cu incapacitatea esențială de a cuprinde realitatea într-o formulă dinamică și virilă. În epoca de huzureală și belșug dinaintea războiului trecut, când lumea adormea neștiutoare pe razele placidității, această literatură și-ar fi găsit de bună seamă o largă înțelegere. Ea nu este lipsită de valoare estetică, și materialul uman este viu și proteic, dar numai pe o față a existenței sale, căci pe celelalte, este obscur și inadecvat. Astăzi această literatură pare anacronică, dar dacă avem în vedere evoluția de compensație a epocilor literare, ea își va putea găsi cândva actualitatea ei.

Ultimele pagini din *Intoarcerea în timp* sunt consacrate *Slugilor noastre* și *Câinilor*. O încercare minoră de umanizare a unora și a altora. Noi rămânem, în ceia ce privește slugile, la batjocura umoristică a lui Jonathan Swift, iar când este vorba de câini, ne oprim la Axel Munthe. Sunt preferințe care nu pot atinge susceptibilitatea nimănui.

* * *

ION ȘIUGARIU: PARADISUL PEREGRINAR (*Editura Meșterul Manole* 1942). — Poetul stă de vorbă cu sine însuși. Își ascultă înfrigorat șoapta gândului, și din acest soliloqui se naște poezia. Acesta este destinul singular al celor mai mulți poeți care se pierd într'un lirism esențial. Dar de ce această spovedanie apare sub zodia aulică a lui André Gide, — și tocmai în *Meșterul Manole*, nu se poate înțelege. Prilej de apropiere între sensi-

bilitatea morbidă și blestemată a lui André Gide și poezia granditică și vulcanică a d-lui Ion Șugariu nu există. Maestrul este rău ales, și desigur, va fi renegat. Despre paradis au vorbit atâția poeți, și năzuința lor către spațiile edenice este veche și prea cunoscută. Nu în aceeași îngâmfare stă valoarea volumului publicat de d-l Ion Șugariu, ci în conținutul poeziei. Aici într'adevăr descoperim alt om decât acela care a fost André Gide. O năzuință către absolut și către fericire; o poezie sănătoasă și robustă, cu versuri care scapără scântei în cremenea cuvântului, înfârșit, o înălțare paradisiacă spre lumină și perfecțiune. Iată bunăoară aceste versuri din *Ars poetica*:

„Că nu dorita liniște ne preocupă,
Ci numai truda de-a ne înălța spre ea;
Nu ceia ce avem în noi, ci goana după
Necunoscutul nici când nu-l vom avea.

„Și ne atrage nenorocirea din cuvinte
Nu pentru ceea ce prin ea în vremi vom fi,
Ci numai pentru frământările prea sfinte
Și bucuria unică de-a le râvni“.

(Pag. 22)

În aceste versuri se definește toată poezia d-lui Ion Șugariu. Avânturile, mirajele, ispitele, năzuințele, nepotolita sete de evadare în spații metafizice, fulguranta întruchipare într-o identitate unanimistă duc poezia d-lui Ion Șugariu către dumnezeiască desprindere a omului de humă. Desigur, un temperament poetic de un remarcabil dinamism, și nu mai puțin o trudnică năzuință spre purificare.

NICOLAE ROȘU

C R O N I C A D R A M A T I C Ă

ION MARIN SADOVEANU:
ISTORIA DRAMEI ȘI TEATRULUI

În loc de teatru, să ne oprim puțin la o carte despre teatru.

E întâia oară, mi se pare, când silabisim pe românește un titlu ca cel de mai sus, titlu pe care Ion Marin Sadoveanu îl dă unei opere menite să-i ocupe vieța, sau — ceia ce e mai mult! — cea mai bună parte din vieța.

Pe om îl cunoaștem de când proaspăt întors dela Paris cheltuia o avere cu montări (la Ate-neu și aiurea) de piese de poezie pură, în mintea lui, ca și într'a multora din noi, frământându-se poate de gândul că această cenușareasă a artelor, drama, trebuie odată smulsă din mâna vulgului, spălată de mercantilism, îmbrăcată

domnește și adusă în sfârșit la balul împăratesc al poeziei.

Nu e un vis nelegiuit. Nici măcar original! Mari moderni, dela Antoine la Copeau și dela aceștia (sau înainte de aceștia) la Gordon Craig, au răsculat Europa vremii lor cu asemenea vis; iar cel mai mare liric al veacului — aiături de Rilke—irlandezul William Butler Yeats a mers până la a scrie *Plays for Dancers*, adică piese pentru muzică și dans.

Ion Marin Sadoveanu, face parte din generația crescută la această școală, și tot scrisul lui, de gust rafinat și citire aleasă, e ca și vieța lui, o cultă încăpere pentru cele mai generoase năzuinți privitoare la teatru.

Mai eri parcă, deghizat în inspector al teatrelor (și spun deghizat fiindcă la mijloc era o

mică punere în scenă : statul să-i acorde numai titlul, iar bugetul funcțiunii, cu deplasări și celelalte, să se consume din propria avere a titularului) către Teatrele noastre Naționale de provincie, și între Cluj și Cernăuți, Craiova și Chișinău, se osârduia să convingă lumea că se poate face artă și prin acele urgente kamelotce.

Cu această ucenicie, plătită, cum spun, din propria-i pungă, Ion Marin Sadoveanu, trecut din treaptă în treaptă, ca în un meșteșug, a ajuns factorul răspunzător al teatrului nostru, și dela această situație, identificat aproape cu el, l-a luminat cu personalitatea lui, adică cu inteligență, cultură și eleganță.

Să nu uităm că acele *Inainte de premieră*, care s'au bucurat tot anul acesta de o primire entusiastă, s'a regăsit în publicul format de Ion Marin Sadoveanu cu acea multiplă serie de conferințe, în care ani de-a rândul dânsul, dela aceeași tribună, a străbătut epoci după epoci din viața teatrului universal, desmormântând genuri și piese apuse, sau trezind cu lumină nouă opere anchilozate în amintirea unui public ros de rutina didactică.

Din aceste cicluri de conferințe a ieșit opera care astăzi se așterne în fața noastră sub titlul grandios de *Istoria Universală a Dramei și Teatrului*, și în care autorul urmărește pe o scară paralelă evoluția acestor două realizări care în ochii multora înseamnă unul și același lucru, dar care, în efortul lor secular, în goana după frumos, se urmăresc ca ziua cu noaptea.

Nimic mai caracteristic pentru concepția de teatru a lui Ion Marin Sadoveanu ca această distincție pe care dânsul o ia chiar ca bază a operei sale : *drama și teatrul*.

Arta e o luptă cu misterul vieții. Nașterea și moartea sunt capetele opuse ale acestui mister. Pentru rezolvarea acestui mister, sau măcar eludarea lui (ceiace *sensibil* este același lucru, și ce e arta dacă nu o nouă sensibilitate a omului, transpusă peste sensibilitatea crudă a nașterii și a morții) omul primitiv și-a creat forme plastice prin care să se depășească sau uite pe sine. Orice subtilități ar veni să rafineze sau deformeze conceptul de artă, el stă aci, în această nevoie de depășire și uitare de sine în fața misterului vieții.

Printre aceste forme plastice, *dansul* — bunăoară — are un sens aproape religios, și contaminat cu magia face cât o mitologie.

„Există un dans — ne spune autorul — care prin îmbărbătarea lui duce la o stare de *extaz*. Când însă acestui dans i se adaugă și intenția

de a imita, deci nu numai de a se depăși, dar de a se refugia chiar în altă formă de viață, cea *imitată*, s'a creat temelia însăși a teatrului de totdeauna. Fenomenul, în accepția lui largă, poartă numele de *Mimus*, adică imboldul universal de a crea teatrul real prin imitație și observare“.

Iar mai departe : „Pe linia dezvoltării acestei arte realiste se așează arta *actorului*, după cum arta *poetului dramatic*, în accepțiunea cea mai înaltă a sa, de tălmăcitor și inițiator în marile rosturi universale și metafizice ale existenței, se așează pe linia din ce în ce mai evoluată a dramei magice, în crearea celui *extaz* de calitate tot mai înaltă“.

Cele treizeci de fascicule (care sunt tot atâtea volume, fiindcă cea din fața noastră acoperă nu mai puțin de 132 de pagini compacte) cu care ne va dărui întreaga operă, vor avea să străbată prin urmare această dublă cărare prin desișul tot mai stufoș al dramei universale; și lucrul la un loc înseamnă o expediție în poezie, aceasta fiind finalitatea oricărei arte după peripețiile chiar cele mai abracadabrante prin proza meșteșugului.

Lumină începe să se facă chiar dela prima fasciculă *Drama și Teatrul religios în Evul mediu*, unde zarea ni se deschide cu drama latină și trăiesc primară, la care capitol maica *Hroswitha*, cu deliciosul ei *Dulcitius*, e reînviată în câteva pagini perfect traduse; cu apariția *Mimusului* și a *Dramei Magice*, prin trecerea dela genurile extatice la genurile pur mimetice și a jungerea, printr'o legătură tot mai strânsă a publicului cu scena, la *Teatrul închis*; apoi *drama liturgică* cu schimbări tot mai departate aduse motivului evanghelic; *drama semiliturgică* cu derivarea ei în *Miracole*; și însfârșit revărsarea evului mediu în apele mari (cum le numește autorul) ale *Misterelor*, sub influența *Mimusului* și *Dramei magice*, dar și cu apariția primilor *Arlechini* și a primilor poeți: un *Eustache Marcadé*, sau *Arnoul Greban*.

E poate cel mai grav capitol al dramei universale, și Ion Marin Sadoveanu ne conduce prin el cu o artă sfătoasă și o erudiție care se ferește să apese.

Traduceri frumoase răcoresc din când în când jungla de date și amănunte, și nu mai puțin de douăsprezece stampe ilustrează momentele cele mai caracteristice ale unei povești care aproape devine captivantă.

DRAGOȘ PROTOPOPESCU

C R O N I C A M Ă R U N T Ă

DESTINUL POEZIEI. Apariția câtorva recente volume de poezie de autori consacrați sau mai puțin consacrați, ne-a prilejuit motive de reflecție hotărâtoare în ceea ce privește destinul poeziei și în special al poeziei noastre. Reflecțiile acestea au avut pretenția să pătrundă în însăși taina prezenței poeziei și a formei sale. Ele au mers atât de departe încât au pus problema justificării și valabilității atât a structurii poeziei cât și a scopului ce-l urmărește poezia. Să ne lămurim. Atâta vreme cât nu s'a făcut metafizică și filosofie împrejurul artei, arta a fost ceea ce a fost, ceea ce a putut fi. Vom spune chiar mai mult: arta a fost deabia până atunci autentică și vie. Din momentul în care discriminarea metafizică și analiza epistemologică au început să asalteze templul solitar al artei, arta a început, la rândul ei, să fie înhămată la diferite care victorioase. Artă ilustra și justifică, adeverea și întărea anumite perspective teoretice. Incepe, de fapt, marea epocă a construcțiilor teoretice. Se fixau mai întâi scopurile metafizice, se subliniau metodele prin care s'ar putea ajunge la ele și apoi se prezentau proiectele, nodurile, manifestul noii școli de artă.

Neapărat, niciodată arta nu a fost lipsită de o argumentare teoretică. Clasicismul și-a avut teoreticienii lui, fie că e vorba de Horațiu sau de Boileau. Dar clasicismul și-a creat doctrina estetică după ce arta clasică se consumase în focul sacru al propriilor ei creațiuni. Canoanele estetice nu au făcut decât să sancționeze o stare de fapt. Romantismul, deși își încercase puterea aripilor scâldate în azurul creației estetice, își făurește însă un program ce trebuie înfăptuit, lansează un manifest ce se cerea realizat, urmat. Symbolismul este și mai precis. El aduce și scopul și calea. Odată cu symbolismul începe să pătrundă, de fapt, în preocupările de artă, viziunea metafizică a artei și mai cu seamă, viziunea ei epistemologică. Artă are o funcțiune de cunoaștere. Că este așa ne-o arată și faptul că symbolismul fixează metoda de lucru. Și iată-ne în fața unei doctrine unde arta sugerează cunoașterea realității. De aci metoda specifică a simbolului, a metaforei, a imaginii.

Că arta are o funcțiune de cunoaștere ne-a spus-o deci, cu mult înainte, symbolismul. Că mijlocul de a sugera o atare cunoaștere este imagina, simbolul și metafora aceeași școală de artă ne-a afirmat-o. Cunoștințele destul de moderne pe care le-a împământănit la noi în special d. Lucian Blaga, rostul metaforei, funcția

cognitivă a artei, nu aduc, din acest punct de vedere nici o adâncire nouă, ci doar precizări și fixări de condițiuni speciale. Ceeace ne interesează pe noi este însă altceva: este invazia, beția de imagini ce a năpădit în tânăra noastră literatură, beție atât de întinsă, atât de plăcută încât nu a scăpat de ea nici proza, și nu proza literară, ci proza savantă, științifică chiar sau filosofică.

În esență, literatura și poezia noastră (amintiți-vă de lirismul imaginativ al d-lui Ionel Teodoreanu!) au fost supra-saturate de imagine. Se mersese atât de departe încât poezia se justifica printr'o imagine centrală, poezia, ca realizare unică era făcută pentru a încorseta în ea una sau mai multe imagini. Aceasta numai în ceea ce privește funcția imaginii în sine. Nu mai vorbim nimic despre natura imaginii, despre care ar putea fi scris un întreg studiu. Imaginați-vă ce spațiu poetic imens e cuprins între metafora lui I. Minulescu (luna, părea un cap de mort tăiat de ghiotină și aruncat în mare...!) și acelea ale lui L. Blaga („mărg cu picioarele goale pe... stele” sau „dans de căprioare pe morminte”) sau imageria ciudată, hermetică, absconsă, cu cifru din poezia lui Ion Barbu, Ion Vinea, Mircea Streinul, Simion Stolnicu, etc., etc. Fenomenul s'a oprit aci. Școli, curente, citadele, bisericuțe s'au ridicat pudrice preturdeni. Futurism, cubism, impresionism, expresionism, ultrarealism, unanimism, etc., au venit cu prospecte de fericire estetică, cu manifeste de lucru și de metodă, cu descoperiri fundamentale și ultime. Artă încetează de a fi o izbucnire spontană, vie, concretă dintr'un preaplin de viață spirituală. Neapărat, nimeni nu neagă necesitatea și prezența anumitor canoane, deși știm că rostul genilor este tocmai de a sparge vechile canoane, de a crea în libertatea absolută a spiritului viu. Cu introducerea metafizice în artă, artă nu mai este scop în sine, ci mijloc, instrument al cunoașterii. Iar toate școlile mai sus pomenite nu fac altceva decât să fixeze calea cea mai bună, tehnica cea mai adecuată pentru a ajunge la un astfel de scop.

Lectorul s'ar putea întreba, odată ajunși aci, dacă noi nu milităm cumva pentru înlăturarea imaginii din poezie, pentru reîntoarcerea la vechile tipare clasice. Dar să ne lămurim. Nu e vorba de nici o înlăturare, de nici o revenire. Poate și pentru faptul că însăși clasicismul cunoaște și întrebuințează metafora, imagina rafinată, complexă, în sisteme ce au fost apoi canonizate și fixate definitiv în „arte poetice”

dogmatice, absolute. Deasemeni se pune acut și problema dacă imagina în sine nu este cerută de însăși destinul și ființa poeziei? Poezia este creație plasticizantă, concretizantă. O poezie de idei, fără substanța concretă a imaginii, este obositoare, fadă și anestetică, reducându-se, de multe ori, la proză versificată. Imagina este necesară în structura substanței poetice, dar cu anumite îngrădiri. Ele reies limpede din considerațiile de până aci. Și anume că imagina nu trebuie să se justifice prin poezia în care e cuprinsă, ci poezia prin imaginile pe care le cuprinde. Nu scriu poezia de dragul unei imagini, ci imagina răsare concret, floare de vis, din însăși dinamica în care dănaște inspirația poetică. Imagina și sistemul întreg de metafore pe care îl clădește ea, nu trebuie să servească nici unui pretext metafizic, să nu exemplifice, să nu sugereze nimic dinainte fixat, nici un program dinainte ticluit. Dacă poezia e autentică, dacă spiritul din care se rupe este cu adevărat plin până la revărsare, dacă are într'adevăr ceva de comunicat, ceva de strigat lumii, ceva de mărturisit clipei și eternității, imagina de care se servește îl va servi fără a fi nevoie de nici un plan prealabil, de nici un sistem, de nici o perspectivă cu pretenție de program estetic sau metafizic. Dar acesta nu este decât un aspect. Cu altă ocazie vom cerceta și alte fețe.

P. P. I.

* * *

„EROII“ D-LUI IONEL TEODOREANU. — O întâmplare mărunță: am descoperit în curierul redacției o mică și naivă broșură a unui elev de liceu, ni se pare, care, vorbind în numele său și în numele generației sale, se revoltă, pur și simplu, în fața operei lui I. Teodoreanu și exclamă cu o legitimă mirare pentru el: Nu suntem deloc așa cum ne descrii d-ta! Broșura a fost pentru noi prilej de popas perplex în jurul operei atât de fecunde și, să o spunem drept, atât de inegale a marelui romancier al adolescenței. Nu știm da ce eroi face aluzie tânărul licean și nici nu ne interesează. Dar ne-am amintit de „Medelenii“ tineretelor noastre, de Dănuț, Olga și Mărică. S'a spus, cu dreptate desigur, că este aceasta cea mai bună carte a lui Ionel Teodoreanu. Poate și pentru că este și o parte de auto-biografie în ea. Broșura cu pricina desvâlue însă două întrebări diferite ca esență dar la fel de pline de măhnitoare îndoială. Una privește însăși destinul creației marilor noștri romancieri. Alta se referă la putința unui autor de a fi reprezentantul fie al unei generații, fie al unei

anumite vârste. D-l Ionel Teodoreanu a scris cea mai bună carte a sa la început. Am urmărit cu nesățiu evoluția sa literară. Ea nu a fost la înălțimea debutului. Au urmat cărți construite pe același calapod, devenit factice și convențional. Opera, din creată a devenit construită. Tipurile prezentate nu mai aduceau nimic nou. Se descoperise o formulă literară care a fost suptă de toată vloga ei într'o serie de cărți în care prestigios nu mai era decât învelișul liric. A vrut atunci romancierul să schimbe metodă și perspectivă. Și ne-a oferit lamentabila „Arca lui Noe“. În „Pravale-Baba“ sau „Vasile Pânișoară“ a încercat compromisiuri între liric și epic. Un caz aparte: Tudor Ceaur-Alcaz, despre care vom încerca altădată o analiză spectrală. Dar cazul Teodoreanu nu este unic. Liviu Rebreanu, după ce ne-a dat pe „Ion“ a mers în sens minor în „Ciuleandra“, pentru a naufragia aproape complet în „Gorila“, fără a vorbi de divertismentul penibil din romanul psihologico-politist: „Amândoi“ sau de amalgamul ciudat din „Adam și Eva“, bun prilej de montare cinematografică. O altă tragedie, consumată în ridicări gălăgioase, în patinări fără glorie și în decrepitudine dureroasă este aceea a lui Cezar Petrescu. La acesta, aceeași construcție de serie, aceeași lipsă de contact cu realitatea. Ne bucură că cel puțin în „Gorila“ nu putem imputa aceleași scăderi, intenția creatoare fiind cel puțin autentică și sigură, afară de o oază de parțială regăsire epică în „Răscoala“.

Pe de altă parte rămâne problema a doua. Poate un autor să rămâie exponentul continuu al unei atitudini, al unei preocupări? Ionel Teodoreanu a vrut să ne ofere romanul adolescenței. A reușit, cu rețușările ce i-au fost făcute de critica timpului, numai în „Medeleni“. Și atunci asistăm la această ciudată schimbare de roluri. „Eroii“ se revoltă, nu se recunosc, nu și-l mai recunosc pe autorul favorit, nu-l mai recunosc dreptul de a vorbi în numele lor! E ciudat dar e simptomatic. Mai întâi pentru că adolescenții din vremea Medelenilor, sunt de atunci mai bine de douăzeci de ani, azi sunt oameni maturi. Iar adolescenții de azi nu mai sunt tinerii huzurului de acum douăzeci de ani.

Dacă autorul încearcă, cu aceeași formulă, să reediteze clocotul de azi, nu va izbuti. Dacă tineretul de azi încearcă să se afle în tineretul de ieri, nu va izbuti.

Dar îndoielile nasc îndoieli. Cezar Petrescu, mai practic, mai superficial, mai factice, mai epic, în orice oază, a rețușat imaginația, a introdus câteva elemente periferice noi, ca de pildă preo-

cupărilor sportive, și, fără adâncire de esență, a creionat câteva siluete adolescente cu aderențe superficiale. Ionel Teodoreanu a vrut să-și păstreze tehnica și optica medelenistă. Rezultatul a fost cel cunoscut. Liviu Rebreanu a încercat să orășenizeze pe Ion și ne-a dat pe Pahonțu într'un cadru de frescă socială. Dar toate încercările acestea au suferit de vicii de construcție fundamentale. Și ne întrebăm atunci a cui e vina. A cui e vina dacă eroii de azi nu se mai recunosc în cei de ieri, dacă societatea de azi nu se reflectă în niciunul din romanele noastre? Și de ce singurii care ne mai amintim cu duioșie de Medeleni suntem tot noi, cei de ieri și care azi ne recunoaștem puțin în Dănuț, în Olguța...!

Nu cumva îmbătrânim și Medelenii sunt o duioasă amintire a unei tinerețe ce a fost...!

P. P. I.

* * *

EXPOZIȚIA D-LUI A. VULPE, din sala Ministerului Propagandei, este o frumoasă manifestare plastică. Cu un scop totuși dublu. Acel de a fi un documentar de război mai întâi și apoi manifestare de artă. Autorul expune un număr mare de tablouri reprezentând Odessa imediat după război. Din aceste cauze, expoziția d-lui A. Vulpe poate fi împărțită în două grupe bine distincte: tablourile cu scop strict documentar, mai cu seamă acele unde se arată portul Odesei și rămășițele fugii rusești și acele în care autorul a reușit să se îndepărteze de misiunea sa de pictor al rușilor războiului pentru a ne dărui pur și simplu peisaj urban. Cu toate acestea sunt, chiar în prima grupă, aceea a documentelor, realizări de adevărată și cinstită viziune artistică. Ne gândim de pildă la „Slep scufundat“, la tabloul cu vinciul contorsionat, la un alt tablou de margine de apă în care stau scufundate automobile, tunuri, o seamă de realizări impresionante.

În grupa a doua autorul încearcă o formulă nouă a genului peisagistic întrebându-l o tehnică pe care i-o permite pasta mată a gouache-ului. Dealtfel nu e de mirare ca autorul să se fi izbit de mari greutăți tehnice, peisagiul fiind un gen extrem de dificil și în care e nevoie de acea potențare a talentului ce se apropie de geniu și în care, la noi, nu au excelat decât puțini: un Marius Bunescu, un Iorgulescu-Yor, un Ștefan Popescu... Totuși d. A. Vulpe nu s'a temut de greutățile drumului și le-a înfruntat cu o viziune tinerească, cu un simț echilibrat al valorilor și al culorilor și cu o egală perspectivă a spațiului său estetic. De aci și uniformitatea constantă în toată întinde-

rea lucrărilor expuse. E poate o calitate, aceea de-a vedea subiectul ales, cu același ochiu, pentru a crea un univers propriu. Metoda aceasta nu este numai a d-lui A. Vulpe. Ea e caracteristică tuturor sau aproape tuturor artiștilor noștri plastici. Dar este și un defect datorit monotoniei de viziune. Uniformitatea tehnicii nu trebuie confundată cu unitatea organică a stilului. Dar acestea sunt considerațiuni ce nu trebuie să ne oprească de a constata efortul și bunăvoința autorului de a realiza plastic un lucru poate ingrat. Expoziția d-lui A. Vulpe constituie, în felul acesta, și o promisiune artistică și o contribuție serioasă la opera de propagandă de război pentru care, și la noi, s'au făcut primii pași de înfăptuire.

P. P. I.

* * *

POVEȘTEA LUI EMINESCU, care ne cade abia acum în mână, nu trebuie citită fără să fie relevată ca unul din cele mai frumoase omagii ce s'au adus poetului.

Pe motivul *Luceafărului*, cu care marele nostru poet este identificat, în ritmul și cu coloratura vestitei balade, poetul *George Buznea* ne românează aci viața lui Eminescu în acea tragică a ei incompatibilitate cu nimicnicia omului de toate zilele, cu nimicnicia actului de iubire, mai ales.

Și-a scuturat al vrajei pom

Petala auree :

Ea-l vede-acum pe dânsul om,

Și el pe ea femeu...

...Dar prin destin misterios

Din dragostea cu-o Zână,

Se-alesc tristul Făt Frumos

Cu'n pumn de stele 'n mână...

...Și 'n timp ce trupul muritor

Lăsat e pradă humii,

Cu duhul lui nemuritor

El stă deapuru'ri lumii...

Frumoasa poemă ne aduce bine aminte de autorul *Flacărilor*, care nu trebuiesc uitate, și care dela început ne-au relevat un poet de vervă minulesciană uneori, dar de un rar patos sensibil, înfruptat din satiri și fauni cu voluptate evocați, și sfârșind în melancoliile lui Edgar Poe.

Cu o viguroasă împerechere de parnasianism și simbolism, o sensibilitate tânără și aproape agresivă, se plasează aci pe mitul antic și ne dă versuri de pură poezie ca :

*In genunchi cu mâni împreunate
am s'astept chemarea ta 'n neștire,
și-am să dau, Regină, 'n noaptea asta,
toată 'nțelepciunea pe iubire.*

*Iar în zorii zilei, după alba
osană a nopței, frânt și calm,
am să-ți scriu pe trupul gol și oacheș,
dur — cu vârful inimii — un psalm.*

(Către Sulamita)

— Și multe, foarte multe ca acestea...

D. P.

* * *

MARTORII PATIMILOR, cartea lui Giovanni Papini apărută anul trecut la „Cugetarea“ în traducerea românească a d-nei Alexandra Mihailescu-Brăila, este cea mai potrivită lectură pentru săptămâna dinaintea Paștilor, pentru sfânta și marea săptămână a patimilor Domnului Iisus Hristos, când tot sufletul de creștin urcă treptele Golgothei, una câte una, împreună cu marele Crucificat. Căci cele șapte „legende evanghelice“, din care este alcătuită această carte, nu numai că izbutesc să transpună pe cititor în atmosfera aceea plină de înfrigurare și mister, ce culminează în strigătul din ultima clipă: „săvârșitu-s'a“, dar ele predispun în același timp sufletul cititorului la îndeungată și fecundă meditație proprie.

Pornind dela câteva frânturi de fraze din Evanghelii și din istoricii vremii, ingeniozitatea lui Papini a izbutit să dea o serie de puneri în scenă pline de realitate și dramatism. Personajele biblice: Iuda, Caiafa, Pilat, tâlharul Barabba, Simon Cirenianul, care a dus crucea lui Iisus, Malco, servitorul lui Caiafa, căruia apostolul Petru i-a tăiat urechea în noaptea prinderii lui Iisus în grădina Ghetsemani, toți acești martori ai patimilor Domnului îi simți trăind aievea, sbuciumându-se măcinați de remușcări sau punând la cale răzbunări, pledând pentru sau împotriva lui Iisus, vânturând contradicțiile aparente ale doctrinei creștine, etc. Este impresionant în deosebi portretul marelui arhiereu Caiafa, a cărui convorbire cu apostolul Petru nu-și găsește echivalentul decât în episodul marelui inchiuzitor din *Frații Karamazov*. De asemenea, momentul când diavolul izbuteste să împingă pe Iuda la trădarea lui Iisus, este de-a dreptul zguduitor. Numai ultima legendă, aceea a „marelui rabin“, nu pornește dela niciun temelieu biblic sau istoric și constituie o cruntă biciuire a lui Israel. Sabbatai ben Shalom, Marele Rabin evreu și Papa Celestin al VI-lea — personaje ieșite din imaginația lui Papini — au o

convorbire. Marele rabin propune Papei ca, în schimbul unei imense cantități de aur, să se steargă din cultul creștin săptămâna patimilor lui Iisus. Târgul, firește, nu se încheie, dar cititorul își dă seama odată mai mult de îndrăzneala și de puterea de corupere a lui Israel.

În *Martorii Patimilor*, Giovanni Papini este același mare stilist din *Un om sfârșit*, din *Viața lui Iisus* și din celelalte scrieri ale sale, dar și același vulcan în plină și neostoiită erupție. În ciuda așteptării numeroșilor săi critici și dușmani, celebrul convertit la creștinism nu și-a părăsit verva pamfletară, ci continuă să muște în stânga și în dreapta, chiar și în cărțile cu conținut religios, cum este *Viața lui Iisus* și această minunată înmănunchere de legende evanghelice. Dar, pentru cei care nu țin seamă prea mult de coloratura pronunțată polemică și pamfletară a scrisului lui Papini și urmăresc cu înțelegere și bunăvoință avatarele acestui mare scriitor — trecut prin pozitivism, pragmatism, futurism, modernism, misticism și poposit în fine în catolicism — cartea *Martorii Patimilor* este o frumoasă completare a *Vieții lui Iisus*. O completare întemeiată de sigur aproape numai pe imaginație, dar care constituie o nouă dovadă a adâncimii convertirii lui Papini și un minunat prilej de meditație pioasă pentru sufletul creștinilor.

EM. V.

* * *

SCRISORI DE RĂZBOI e titlul sub care d. Al. Lascarov-Moldovanu a adunat și orânduit metodic un foarte bogat material epistolar „din anul vitejiei românești 1941“.

Mărturisesc, am tresăltat de bucurie când am aflat că autorul romanelor creștine „Mamina“, „Tătunu“ și „Întoarcerea lui Andrei Pătrașcu“, fiind mobilizat pentru lucru la serviciul central al cenzurii scrisorilor, se îndeletnicea cu strângerea și orânduirea acestui valoros material documentar. Căci nu puteam să uit cum, în vara anului 1940, aflându-mă „unde va pe zonă“, în regiunea Dunării, și fiind însărcinat de comandantul regimentului cu recepționarea informațiilor radiofonice străine și cenzura scrisorilor, am trăit într'adevăr clipe de rară înălțare sufletească, citind scrisorile ostașilor către familiile lor sau ale familiilor către ostași. Și nu odată mi-am zis atunci, că scrisorile acelea meritau să facă parte dintr'o vastă antologie a sufletului românesc.

D. Al. Lascarov-Moldovanu a împlinit deci un gând mângâiat de toți cei care, cu lacrimi în ochi adesea, s'au găsit cândva la intersecția valurilor de cuget și simțire românească ce se revarsă

neconținut de pe „zonă“ spre căminuri și de acolo înapoi. Indiscreția d-sale, ce constă în a fi dat tiparului numeroase intimități epistolare, este răscumpărată prin serviciul nemăsurat de mare pe care l-a adus țării, folosind un astfel de prilej ce se ivește — din fericire sau din nefericire? — numai din când în când. (În războiul din 1914—1918, profesorul dela Sorbona Georges Dumas, fiind mobilizat ca medic militar, a folosit acel prilej pentru a strânge un însemnat material documentar pentru cercetările sale de psihologie normală și patologică). „Documentele omenești“ strânse de d. Al. Lascarov-Moldovanu vor servi nu numai să arate lumii patriotismul românesc, spiritul de jertfă și eroismul cu care ostașii români și rudele lor de acasă au aruncat în cumpăna istoriei tot ce au avut mai bun, dar ele vor putea fi folosite de oricine va încerca de acum înainte să facă cercetări de sociologie, psihologie sau filosofie românească. Anchetele întreprinse de sociologi, psihologi, literați, etc., nu sunt nici pe departe în stare să dea rezultate atât de bune ca această spontană izbucnire de suflet românesc, într-un moment de eroică încordare. Și multe, foar-

te multe păreri preconcepute cu privire la sufletul și viața poporului nostru ar putea fi rectificate datorită scrisorilor de război culese de d. Al. Lascarov-Moldovanu. S'a zis, de pildă, că din căminul țăranului român lipsește duioșia, că soția țăranului român este un „robot“, că țăranul român nu-i dornic să-și vadă odrasia mergând la școală, că din căminul mahalalei noastre bucureștene și din cel burghez propriu zis lipsesc virtuțile, că poporul român este necredincios etc., etc. Aceste afirmații sunt contrazise de nenumărate scrisori de război, a căror sinceritate nu poate fi pusă la îndoială.

D. Al. Lascarov-Moldovanu a făcut deci — ca totdeauna când pune d-sa mâna pe condei — o faptă bună, o faptă ce dovedește odată mai mult grija d-sale pentru sufletul poporului românesc. Dacă de data aceasta n'a luptat pe front, ca acum 25 de ani, a făcut totuși din plin războiul, alcătuind această minunată antologie a vitejiei românești, de a cărei însemătate probabil că ne vom da seama mai bine mai târziu, când vom trăi în gând aceea ce astăzi trăim aievea.

EM. V.

